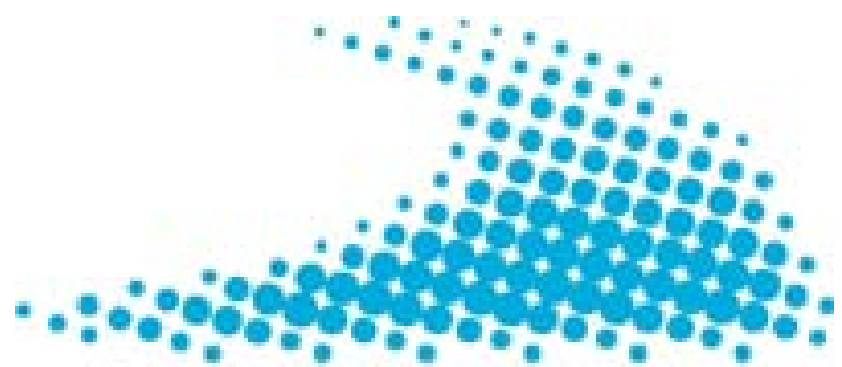

Signild Risenfors
Sevtap Gurdal
Emma Sorbring

Korankurser som föreningsverksamhet?

En undersökning bland muslimska föreningar i Västra Götalandsregionen

HÖGSKOLAN VÄST

Korankurser som föreningsverksamhet? En undersökning bland muslimska föreningar i Västra Götalandsregionen

Copyright © Signild Risenfors, Sevtap Gurdal & Emma Sorbring 2011

Forskningsrapport: 2011:02
ISSN: 1653 – 459X
Distribuerad av: Högskolan Väst
Tillgänglig vid: www.hv.se
Kontaktinformation : Signild Risenfors, signild.risenfors@hv.se
Institutionen för individ och samhälle
Högskolan Väst
461 86 Trollhättan, Sverige

Korankurser som föreningsverksamhet?

En undersökning bland muslimska
föreningar i Västra Götalandsregionen

Signild Risenfors

Sevtap Gurdal

Emma Sorbring

SAMMANFATTNING

Islam uppfattas fortfarande som en ny företeelse i Europa trots att muslimer har funnits nästan lika länge i Europa som i Mellanöstern. Det som är nytt är istället den invandring av muslimer som ägt rum på senare tid till Europa. När det gäller Sverige är islam däremot en relativt ny företeelse; 1930 räknade man till ca 15 muslimer i Sverige och 2008 uppskattades antalet till ca 110 000 stycken. I och med den nya invandringen har olika muslimska grupperingar mötts i icke-muslimska kontexter, vilket bidragit till att en mer komplex tolkningstradition av Koranen växt fram. De muslimska föreningarna är en sådan plats där tolkning av Koranen sker.

Målet med föreliggande studie är att bidra till mer kunskap om korankurser i Västra Götalandsregionen genom en beskrivning av föreningarna och av deras korankurser. Syftet är att lokalisera muslimska föreningar i regionen för att därefter ta reda på i vilken utsträckning, samt med vilka resurser och material, dessa föreningar bedriver korankurser för barn och ungdomar.

Resultatet visar att många av föreningarna fungerar som både religiösa och sociala mötesplatser. Föreningarnas organisation ser olika ut, men de flesta hör till en paraplyorganisation. Somliga har kontakter med ett hemland och samarbetar med lokala föreningar på orten samt studieförbund som Sensus, Ibn Rushd och ABF.¹ Korankurserna som riktar sig till barn består av koranläsning och diskussion av innehåll men också av social samvaro med utflykter. Verksamheten är organiserad utifrån svensk föreningslivsmodell vilket i vissa fall skapar problem för föreningar som inte räknar medlemsantalet utifrån antal personer utan familjer. I samtalet med representanter för de muslimska föreningarna lyfter man fram integration som ett angeläget arbete för föreningen. Genom att vara en länk mellan medlemmarna och svenska samhället ser representanterna sig som en viktig del i att hjälpa till med integrationen.

¹ Ibn Rushd är ett muslimskt studieförbund som startats med stöd från bland annat Sensus, ett studieförbund som särskilt lyfter fram livsfrågor, mångfald och globala frågor.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD	10
INLEDNING	12
KAPITEL 1 – BAKGRUND	
Islam i Europa och Sverige	14
Tolkningstradition och korankurser	16
Traditionella och nya tolkningstraditioner	16
Att hitta den ”riktiga” tolkningen	17
Tolkning i ljuset av postkolonial teori	18
Nya platser för korantolkning	20
Moskén som tolkningsplats och förhandlingsarena	21
Muslimska paraplyorganisationer	22
Muslimska föreningar och integration	24
KAPITEL 2 - SYFTE OCH METOD	
Syfte	25
Metod	25
Tillvägagångssätt	25
Deltagare	26
Intervju, bearbetning och analys	26

KAPITEL 3 – RESULTAT

Muslimska föreningar som bedriver verksamhet	27
Organisation	27
Medlemmar	29
Samarbete	30
Social och religiös verksamhet	32
Koranundervisning	34
Studiebesök på korankurs	36
Lärare, undervisning och läromedel	37
Syfte med korankurser	38
Föreningsverksamhet	39
Föreningsliv och integration	40
Sammanfattning	43

KAPITEL 4 – DISKUSSION

Anpassning och/eller nytolkning	45
Kopplingar till föreningsliv	48
Att synliggöra det muslimska – integration och anpassning	49
Kontakten med föreningarna	50
Inför framtiden	50

REFERENSER

INDEX

BILAGOR

Bilaga 1: Muslimska föreningar kommunvis

Bilaga 2: Frågeformulär

FÖRORD

Vi har haft förmånen att få möta representanter för muslimska föreningar - ordförande, lärare och imamer - som fått oss intresserade av att tränga djupare in i frågor om undervisning och identitet. Dessa möten har inbjudit till nyfikna frågor om koranundervisning, men har också lett till samtal om olika former av traditionsförmedling i det samhälle där vi alla lever.

Projektet har initierats av Reza Eyrumlu, som också frikostigt delat med sig av sina kunskaper under resans gång. Varmt tack! Ett stort tack riktar vi också till alla informanter som deltagit i studien och generöst delat med sig av sina erfarenheter. En bieffekt av vår uppsökande verksamhet ledde till möten med föreningar och människor, vars verksamhet inte låg i linje med denna studies syfte, men kontakter som är så angelägna att vi hoppas få möjlighet att följa upp dem i andra sammanhang. Speciellt vill vi lyfta fram föreningen "Världens kvinnor" i Trollhättan, som inte är någon muslimsk organisation, men där vi genom en intervju med ordförande Sandra Farhouk, fått rikligt med information, bland annat om en konferens om islam, som föreningen tog initiativ till.²

Vi vill också rikta ett varmt tack till många som på olika sätt intresserat sig för vår studie och kommit med synpunkter på vårt arbete. Göran Larssons undervisning i islam under våren 2008 gav upphov till fördjupad nyfikenhet för tolkningsfrågor och traditionsförmedling. Kerstin von Brömssen, Maj Asplund Carlsson och Eva-Lena Haag tackar vi för värdefulla synpunkter under skrivprocessens gång. Ni har bidragit med nya perspektiv och frågor. Ett speciellt tack vill vi rikta till Hans-Erik Hermansson och Cecilia Nielsen som granskat och kommenterat vårt slutmanus och hjälpt oss att förbättra vår text.

Studien har finansierats med bidrag ifrån institutionen för Individ och samhälle, vilket vi är mycket tacksamma för.

Det är vår förhoppning att denna rapport ska bidra till ett ökat intresse för koranundervisning, men också fungera som underlag för de viktiga diskussioner om undervisning, traditionsförmedling och integration som vi vet intresserar och engagerar många människor.

Trollhättan, Trettondagsafton 2011

Signild Risenfors, Sevtap Gurdal och Emma Sorbring

² Konferensen ägde rum på Folkets hus i Trollhättan 8 april 2006.

INLEDNING

Invandringen till Sverige har ökat i ett allt snabbare tempo de senaste trettio åren och i början på 2000-talet utgjorde andelen utlandsfödda och deras barn en femtedel av Sveriges befolkning. Det är svårt att säga hur många av dessa som anser sig vara muslimer då en sådan statistik inte går att finna. Däremot vet man att islam är den största så kallade invandrade religionen i Sverige. Idag räknar man med att ca 350 000 personer räknar sig som muslimer, inklusive andra generationens invandrare. Samarbetsnämnden för *Statsbidrag till Trossamfund (SST)* beräknade i slutet av 2008 att det fanns 110 000 muslimer inom olika bidragsberättigade församlingar, av dessa bor ca 10-15 procent i Göteborg.

Integrationsfrågan när det gäller muslimer i Skandinavien beskriver Stenberg (2002) på fyra olika plan. Det första handlar om en mer generell integration som går ut på att integrera islam på så sätt att islam ska framstå som någonting positivt, ge positiva associationer. Ansvaret för detta hänger såväl på muslimer själva som på Sverige och svenskar. Från samhällets sida märks en ökad acceptans gentemot muslimsk klädsel, medan segregationen på bostads- och arbetsmarknaden vittnar om ett misslyckande. Det andra planet rör politiska frågor. På denna punkt kan konstateras en låg aktivitet bland muslimer. När det gäller mediabilden av muslimer visas ofta stereotypa framställningar (Larsson, 2006); män porträtteras som medelålders araber som lever ett liv helt i överensstämmelse med islam, medan den kvinnliga stereotypen är en konvertit som diskuterar specifika frågor, till exempel slöja, utifrån en feministisk religiös utgångspunkt. Det tredje planet handlar om religiösa ritualer. Här konstaterar Stenberg att muslimer reagerar på restriktioner när det gäller muslimsk slakt utifrån religionsfrihetslagen från 1951 eller den aktuella debatten om förbud av burka på allmänna platser. Det fjärde och sista planet handlar om integration utifrån ett ideologiskt plan. På denna punkt uttrycker enskilda muslimer och muslimska organisationer en hoppfull attityd, då de menar att de ser sig som en del av euroislam³ och har distanserat sig från politiska problem som kännetecknar Mellanöstern, Afrika och Asien. Det ideologiska planet riktar vi särskild

³ Euroislam används som beteckning för islam i europeisk miljö.

uppmärksamhet emot då vi i vår undersökning av korankurser och dess traditionsförmedling ställer detta i relation till integration.

Syftet med studien är att ta reda på i vilken utsträckning, samt med vilka resurser och material som muslimska föreningar bedriver korankurser för barn och ungdomar. Vi är intresserade av att få en inblick i hur koranundervisning kan se ut i Sverige och hur denna förhåller sig till det svenska föreningslivet, samt hur korankurser och dess traditionsförmedling kan ställas i relation till integration. Mot denna bakgrund har vi haft för avsikt att kontakta alla muslimska föreningar i Västra Götalandsregionen för att få en bild av deras verksamhet och syn på koranundervisning.⁴

Studien byggs upp av fyra kapitel. Kapitel 1 ger en översikt över islam i Europa och Sverige samt tar upp begreppen integration och korankurser. I detta kapitel synliggörs en mångfald av tolkningstraditioner och trosriktningar. I kapitel 2 redogör vi för syfte och metod när det gäller vårt empiriska arbete. Kapitel 3 inleds med en presentation av muslimska paraplyorganisationer som de lokala föreningarna i Västra Götalandsregionen samarbetar med. Därefter presenteras resultatet av vår intervju- (och observations) undersökning tematiskt. I kapitel 4 sammanfattas och diskuteras undersökningens resultat. Som bilaga finns en uppställning över alla de föreningar som vi varit i kontakt med samt de frågor som vi utgått ifrån då vi ringt de föreningar som vi funnit på kommunens hemsida. Studien innehåller en hel del specifika begrepp, som förklaras i texten eller i en not då de introduceras. Då begreppen återkommer ges en kortare förklaring i parentes.

⁴ Åke Sander har 2006 gjort en sammanställning över göteborgsföreningarna *Islam. Guide till föreningar*.

Kapitel 1

BAKGRUND

Bakgrunden syftar till att mer generellt beskriva den kontext inom vilken tolknings-traditioner tar form och mer specifikt lyfta fram ett antal olika tolkningstraditioner och teoretiska begrepp som korankurserna är förknippade med. Efter en kort introduktion av islam i Europa och Sverige synliggörs något av den mångfald tolkningstraditioner som finns inom islam, samt tolkningstradition i ljuset av postkolonial teori. Bland annat belyses de nutida platser och frågor som karakteriserar den nya tidens tolkning. Kapitlet avslutas med en översikt av muslimska paraplyföreningar, muslimska studieförbund samt deras arbete för integration.

Islam i Europa och Sverige

Den muslimska världen ställs ofta som kontrast till den europeiska eller kristna världen. Islam har av tradition förknippats med Orienten och uppfattas fortfarande som en ny företeelse i Europa. I själva verket är islam en nästan lika gammal företeelse i Europa som i Västra Asien. Vad som däremot är nytt idag är att många muslimer invandrar till Europa från olika håll i världen, bland annat från Västra Asien, och alltså blandas med muslimer som av tradition levit i Europa under många sekler. Detta får till följd att olika tolknings-traditioner inom islam möts, men också en nyväckt diskussion kring tolkningsproblematik som sådan genom islams möte med nya icke-muslimska kontexter (Ramadan, 2004; Roy, 2004). Genom att föräldragenerationens identitet ofta finns kvar i ursprungslandet har andragenerationens annorlunda erfarenheter av det nya landet skapat generations-motsättningar, som har lett till såväl idealisering som svartmålande av ursprungslandet. De flesta som misslyckas med sitt försök att integrera sig i det nya samhället återgår till sina gamla rötter och söker identitetsmönster i sina ursprungsländer. På så sätt uppstår kollektiv med olika funktioner, där religiösa och kulturella föreningar är de mest aktuella. Genom re-islamiseringsen i ursprungsländerna aktualiseras dessa föreningar som en källa för protestaktioner mot samhällets stängda dörrar och får en funktion som populära missnöjespartier. Samtidigt som dessa broderorganisationer representerar olika islamiska grupper/sekter/församlingar och/eller länder försöker de bygga sin religiösa makt på de

misslyckades identitetskris. Nya kollektiv och föreningar symboliserar de missnöjda ”Vi” gentemot samhällets så kallade ”Dem”, och för upp diskussionen till en politisk/nationell nivå (Wallach Scott, 2007).

Om islam i Europa är en förhållandevis gammal företeelse, så är däremot islam i Sverige en ganska ny företeelse. 1930 fanns 15 stycken muslimer i Sverige. Genom 60-talets arbetskraftsinvandring, 70-talets anknyningsinvandring och 80- och 90-talens flyktinginvandring har antalet muslimer i Sverige ökat. Dessutom finns ett antal konvertiter som spelar stor roll som brygga mellan kulturer och språk. Konvertiter är i allmänhet väldigt rättrogna och ganska aktiva i nätverk och massmedia. Dessa spelar stor roll både i formandet av en stark islambild för muslimer och i formandet av islambilden för icke muslimer (Ouis & Roald, 2003). Muslimer i Sverige är alltså både européer, asiater, afrikaner eller något annat och bär med sig sina olika erfarenheter av vad det kan innebära att vara muslim. Så länge antalet muslimer i Sverige var obetydligt, och så länge dessa muslimer kom till Sverige som arbetskraftsinvandrare (ofta ensamma män) inställda på att resa tillbaka till sina familjer igen, var religionsfrågan ganska osynlig i samhällsdebatten. Men i samband med anknyningsinvandringen i början av 70-talet och flyktinginvandringen under 80- och 90-talen kom ”den muslimska familjens situation” att bli aktuell i frågor som barnuppfostran, skola eller sjukvård.

Islam har under senare år blivit en religion som dykt upp i media under olika debatter, alltifrån terrordåden i USA till kvinnors rättigheter. Debatten i Frankrike och Belgien kring bärande av heltäckande slöjor på offentlig plats eller i London kring terrordåd inom flyget och på tunnelbanan har knutits till andragenerationsinvandrades identitetskris (se Larsson, 2006). Även i Sverige har frågan väckts genom diskussioner om bärandet av burka i skolan. I mötet mellan olika religiösa traditioner och samhällsstrukturer föds nya diskussioner kring livsfrågor och värderingar både bland invandrade och ”bofasta”. De los Reyes och Mulinaris (2005) analys av över- och underordning i historiska och rumsliga sammanhang visar att synen på ”den andre” formas genom sammanflätningar av maktförhållanden i en given kontext. Utifrån svensk kontext har möten med olika muslimska traditioner många gånger skapat osäkerhet och skepsis och till och med gett upphov till ett begrepp: islamofobi (rädsla för islam). Larsson (2006) tar upp fyra olika orsaker till islamofobi: religiösa, kulturella, rasistiska och ekonomiska. I Integrationsbarometer 2004 ansåg 66,4 % av de svarande att värderingar inom islam är oförenliga med grundläggande värderingar i det svenska samhället. Samtidigt uppgav 60,3 % att deras kunskap om den ”muslimska religionen” var ganska eller mycket dålig. Uppfattningarna grundar sig på stereotyper, fördomar eller i värsta fall islamofobiska föreställningar (Larsson, 2006). När det gäller värdefrågor hänvisas ofta till religioners grundtexter och tolkningstradition - vad står det egentligen i Koranen, Bibeln eller andra religioners grundtexter? ”Att gå till källorna” har blivit allt vanligare.

Tolkningstradition och korankurser

Den mångfald av riktningar inom islam som skiljer sig åt i sin syn på tradition, rättssystem eller dogmatik har mot bakgrund av integrationsfrågan fört med sig en omfattande diskussion när det gäller korankurser. På vilket sätt ska islam traderas till nya generationer? I denna situation har det för många muslimer känts naturligt att vända sig till islams källor, som därmed blivit föremål för ett nyvaknat intresse.

Tolkning kan förstås dels som en officiell inommuslimsk tradition kring hanterandet av islams källor *usul al-fiqh*, dels som en pågående process på lokal nivå, där enskilda muslimer diskuterar och handlar i enlighet med *usul al-fiqh*. Här berörs båda helt kort. Grunden för islam är **Koranen**, som läses (reciteras) på arabiska. Främst är Koranen en andaktsbok som innehåller förkunnelse, religiös poesi, predikan och uppbyggelse, och som sådan bör behandlas med respekt, till exempel inte vidröras av någon som inte är rituellt ren. Men Koranen är också en auktoritet för hur livet bör levas, och i den egenskapen ger somliga **suror** (kapitel) i Koranen i viss mån konkreta regler för hur individer och grupper ska leva och handla i frågor som berör vardagslivet. Det kan gälla matregler, men också hanterande av pengar eller hur bön ska förrättas. I de flesta fall är emellertid texten så pass allmänt hållen att olika rättsskolor och praxis har formats. Hjärpe (2005) använder de klassiska kunskapsteoretiska begreppen *begreppsrealism* och *begrepps-nominalism* för olika synsätt på korantolkning, där begreppsrealismen, som också dominerar i tolkningen, innebär att orden faktiskt har en specifik innebörd, medan den nominalistiska synen innebär att ord ger olika associationer för olika människor i olika tider, och därför inte har någon "egentlig" innebörd. Men oavsett om man anser att tolkningen är tidsbunden eller oberoende av tid och plats går det att konstatera att somliga suror har ifrågasatts mer än andra. Diskussionen kring dessa suror har lett till att olika rättsskolor har vuxit fram.

Traditionella och nya tolkningstraditioner

Inom "traditionell islam" görs ofta en åtskillnad mellan de två stora grupperna **sunna** och **shia**, som båda kopplas till politiska riktningar i muslimska länder. Religiöst skiljer de sig främst genom att de mer ortodoxa sunnariktningarna betonar att all religiös uppenbarelse är fullbordad genom Koranen och sunna (i det här fallet: tradition) medan de olika shiariktningarna öppnar möjlighet för fortsatt uppenbarelse genom religiösa ledare, till exempel **imamer**⁵, **ayatollor**⁶ eller **muftis**⁷. Inom den sunnitiska riktningen växte under

⁵ I sunniislam är imam böneledaren. Inom shiariktningen har begreppet imam en speciell innebörd som ättling i rakt nedstigande led från profeten Muhammeds mäg Ali (sammanfattat och översatt från Esposito, s 538)

⁶ Titel på högt uppsatt och from person med rykte som god lärare inom shiaislam. (sammanfattat och översatt från Esposito, s 537)

700-800 – talet fyra olika ortodoxa tolkningstraditioner fram. Den hanafitiska, (i dag i Turkiet och i Bosnien men också i Centralasien och Pakistan) den mälikitiska (i Nord- och Västafrika) den shafitiska (i Östafrika, i de södra delarna av den arabiska halvön och i sydostasien), samt den hanbalitiska skolan, som är den mest ortodoxa av dem (i Saudiarabien). Ur denna har wahabiter och salafiter⁸ vuxit fram. De olika tolknings-skolorna kännetecknas av lite skilda synsätt kring hanterandet av sunna, den normerande seden, där *hadith*, berättelser (vanligtvis om Muhammed) utgör en viktig grund för tolkningen (tillsammans med Koranen). Då sunna, den normerande seden, inte kan ge något svar på den aktuella frågan, använder de olika rättsskolorna *qiyas*, analogislut, vilket innebär att man liknar den nya företeelsen vid något med redan etablerad kod eller *idjma*, koncensusbeslut, som kan gälla antingen en specifik grupp eller alla muslimer. Vanliga frågor kan gälla etablerandet av en gemensam etik kring nya företeelser som chatter på nätet eller hanterandet av mobiltelefoner. Ska den etablerade etiken för samtal i det fysiska rummet överföras till chattrum och telefoni eller ska andra regler gälla för samtal mellan pojkar och flickor eller mellan olika generationer gälla i nya kontexter?

De olika shiariktningarna skiljer sig en hel del ifrån varandra. Ismailiter brukar kallas ”sjuor” genom att de erkänner sju imamer (eller släktled) efter imamen Ali, Muhammeds måg, som mördades år 661. Imamiterna ”tolvsekten”, som är den största shiariktningen i Iran, erkänner tolv släktled, men den tolfte imamen framträdde inte öppet utan höll sig dold för att i framtiden återkomma som al mahdi (mehdi)⁹, och återställa sann islam. I väntan på al mahdi får ayatollor sköta ett interrimsstyre, både politiskt och religiöst. Några andra shiariktningar som kan nämnas är zayditerna, som skiljer sig från de andra genom att imamen inte anses ofelbar samt druser, som visserligen historiskt sett är en shiariktning, men som har avgränsat sig så mycket från islam att de flesta druser inte kallar sig muslimer. Genom islams möten med andra kulturer och religioner har synkretistiska religioner som ahmadi`ya och bahai bildats, vilka båda är etablerade i Sverige. Gemensamt för alla riktningar och skolbildningar är dock intresset för koranläsning och tolkning.

Att hitta den ”riktiga” tolkningen

Två centrala begrepp när det gäller korantolkning, är *ijtihad*¹⁰ som handlar om en ansträngning att hitta den ”riktiga” tolkningen, och *taqlid*¹¹ som är en historisk gräns

⁷ En islamisk rättslärd som äger rätt att uttolka lagen (sharia), och utfärda fatwor (offentlig utsaga) (Sammanfattat och översatt från Esposito, s 537)

⁸ Salafiterna är de tidigaste följeslagarna till Muhammed, tillsammans med wahabiterna är de reformatoriska inom islamiska rörelser och aktuella i mötet med västvärlden. Båda är modernister och arbetar i opposition mot västerländska tankemönster (Andersson & Sander, 2005 s 456). I pressen likställs ofta begreppen salafism och islamism.

⁹ En frälsargestalt inom shiagrenen av islam.

¹⁰ Samma rot som jihad, och brukar översättas med tolkning. Enligt Esposito (s 538): Människans interpretation eller oberoende resonemang i islamisk lag.

(900-talet) för den tid då tolkningen ansågs avslutad. Tolkningsfrågor uppfattades som färdigbehandlade och tiden mogen för ”imitation”. I dag finns både företrädare för såväl itjihad som taqlid i olika grupper som bedriver korankurser. Taqlid följs inom skolastisk traditionalism (anhängarna av de fyra sunnitiska rättsskolorna, samt den shiitiska jafariskolan). Här lämnas alltså inte utrymme för itjihad. Itjihad, som alltså bygger på nytolkning, följs till exempel av olika grupper av salafiter (även fundamentalistiska) men också liberala reformister och sufier (Ramadan, 2004).

När det gäller principer för itjihad menar somliga att vem som helst med tillräcklig kunskap har rätt att tolka medan andra hävdar att endast vissa personer har tolkningsrätt, en mujtahid.¹² Uttolkaren måste grunda sina uttalanden på hadither, som syftar till att förstå andemeningen i Koranen. Kännetecknande för den yngre generationen muslimer i västvärlden är att man inte enbart håller sig till den specifika rättsskola, som familjen tillhör, utan att man följer principen om itjihad genom att aktivt söka svar på olika håll.

Rättsskolorna är präglade av det samhälle de verkar inom, vilket för med sig olika förhållningssätt när det gäller relationen mellan religion och samhälle. För somliga muslimska grupper kan västvärldens religionsfrihet uppfattas som ett hot medan den för andra kan uppfattas som en gåva till muslimer. Samhällen där religion betraktas som individens ensak kan uppfattas positiva för både grupper som sufismen,¹³ där man betonar det individuella sökandet framför tradition och praxis, och för grupper som är fundamentalistiska, och som menar att mångfalden rymmer även fundamentalism.

Tolkning i ljuset av postkolonial teori

Ramadan (2004), akademiker och bekännande muslim, menar att ingen kan ifrågasätta nytolkning av Koranen efter kolonialismens tid, då världen förändrats i så pass hög grad att muslimer i dag faktiskt bär ett ansvar själva att nytolka islam. Genom postkoloniala teoretiker som Said, Bhaba och Fanon har hela det västerländska arvets vetenskapliga tolkningstradition som bygger på västvärldens koloniala exploatering av resten av världen ifrågasatts från grunden. Den kritik som riktas mot västerländsk kunskapssyn, västerländska strukturer och ekonomier tar sig ofta uttryck i beskrivningar av de förtrycktas situation och omprövar synen på vetenskap. Said (2000) beskriver Orienten som en diskursiv formation, konstruerad som “the other” i förhållande till västvärlden, men genom att tala om Orienten säger man någonting om sin egen identitet. Detta postkoloniala perspektiv på korantolkning bygger på att islam är förknippat med Orienten och knutet till den kristna västvärlden genom ett hierarkiskt maktperspektiv, där man i

¹¹ Taqlid brukar betecknas som motsats till itjihad, och betyder imitation.

¹² Mujtahid är alltså själva beteckningen för den person som utövar itjihad, eller tolkar den islamiska rätten. (Sammanfattat och översatt från Esposito, s 538)

¹³ Islamisk mysticism och/eller asketism (översatt från Esposito, 2006, 539)

Väst föredrar att behålla drömbilden av Öst. Ramadan (2004, 2005) menar alltså att det koloniala arvet för muslimer har fört med sig ett behov av att återvända till källorna och göra en omtolkning utifrån den nya kontexten. Begreppet re-islamisering innebär i detta fall att man från muslimskt perspektiv vill återvända till vad man menar är en ”riktig” tolkning av islam. Han poängterar, med argumentation utifrån *usul al-fiqh*, (islams källor) inte bara möjligheten, utan även vikten av att som bekännande muslim i icke-muslimska miljöer tolka islam utifrån ett aktivt samhällsmedborgarsvar. Det går inte att skylla på en oförstående icke-muslimsk överhöghet, utan den enskilde muslimen måste ta sitt ansvar som samhällsmedborgare.

För att förstå islamtolkning idag har bland annat postkoloniala teoretiker visat att det är viktigt att också rikta ljuset emot det samhälle som islam är en del av, och visa förändringar som äger rum inom alla religioner och livsåskådningar. Roy (2004) tar upp två förhärskande synsätt när det gäller islams relation till västvärlden, islamism och neofundamentalism. Båda riktningarna är ett resultat av mötet med ett västerländskt individualistiskt samhälle, men på skilda sätt. Islamisterna har som syfte att islamisera staten genom att införa islamisk lag. Religion och politik ska samarbeta, men det religiösa har högst prioritet och det politiska är invävt i en religiös terminologi. I förlängningen av ett sådant resonemang är inte nationalstaten viktig, utan det slutliga målet är den muslimska världsvida gemenskapen, *ummah*. Inom neofundamentalismen återfinns inget politiskt språkbruk. Neofundamentalister fokuserar den ”stora ijtihad”, det vill säga det egna ställningstagandet, till skillnad från den lilla, som är den utåtriktade, kopplad till heliga krig. Man understryker den personliga omvändelsen, den karismatiska, den egna tron. Vägen till *ummah* (den världsvida gemenskapen) behöver alltså inte gå omvägen genom att islamisera nationer. Det är viktigare att gå till källorna och skala bort allt kulturellt och hitta den sanna universella religionen direkt, en väg som Ramadan förespråkar. Såväl islamism som neofundamentalism är sålunda ett resultat av västvärldens syn på islam.

En framtidsfråga när det gäller tolkning av islam i nya miljöer är därför hur islam artikuleras av olika generationers muslimer i migrationssituationer, men också med fokus på majoritets- och minoritetssituationer i olika kontexter, religiösa liksom sekulära. En yngre generation muslimer har blivit uppfostrade att ställa kritiska frågor till auktoriteter, och tillsammans med tillgången till Internet, där muslimska organisationer presenterar sig, blir valfriheten stor bland ungdomarna. Ofta lyfts specifika frågor fram, och det är inte ovanligt att ungdomar blandar ortodoxa och radikala synsätt i olika frågor. På nätet kommer också muslimer i kontakt med feministisk islamtolkning. En av förespråkarna för feminismen, Wadud, professor i islam och kontroversiell genom att som kvinna ha lett fredagsbön, menar att islam är något som ska befria människan (2006). Därför är syftet att nå Koranens essens, och i detta läge är vissa koranställen, till exempel om *aga*, så problematiska att vi faktiskt måste bortse från dessa alltför kontroversiella suror (kapitel)

för att istället koncentrera oss på de mer centrala. Vilka auktoriteter som tillfrågas är därför av vikt när det gäller ungdomars formande av sin tro.

Nya platser för korantolkning

I föregående avsnitt har visats att tolkningstraditioner växer fram som svar på individens och samhällets frågor. I en migrationssituation uppstår nya frågor genom möten med nya miljöer, och idag ger globaliseringen möjlighet för korantolkning på nya platser som satellitkanaler på TV eller Internet. På TV ges ett rikt informationsutbud, och genom att samma TV-program sänds i hela världen finns naturliga diskussionsämnen på webbsidor. Men utbudet av TV-kanaler har också lett till att man i ”muslimska länder” tittar på västerländska kanaler medan man i Europa och USA riktar sina parabler emot ”hemländerna”, något som spelar roll för identitetsformande och integration (Larsson, 2006). På Islamonline (www.islamonline.com) finns inte bara ett rikt utbud att ta del av, utan det ges även möjlighet att diskutera och interagera själv. Var och en har möjlighet att ställa vilka frågor som helst, till och med anonymt, på nätet till vem som helst. Vem som helst har också möjlighet att gå ut med vilket budskap som helst. På muslimska sidor finns till exempel möjlighet att ta del av *tafsirer*, koranutläggningar, både i form av inspelade videor och i text. Här diskuteras tolkning av enskilda suror, speciellt lite kontroversiella kring kvinnors och mäns uppgifter i familj och samhälle, vilket är ett led i såväl en dekolonialiserad islamtolkning som en ökad privatreligiositet.

De tendenser som är synliga i europeisk kontext, *euroislam*, har också lyfts fram i svensk forskning. Men det finns även en diskussion i Sverige om ”blågul islam”, en islam som passar in i svensk miljö och svensk tradition, till exempel genom faluröda moskéer eller en ny syn på uppfostran, demokrati, ekonomi eller juridiska frågor¹⁴. En *dekolonialiserad islam* som gör åtskillnad mellan religion och kultur lyfts fram bland många ungdomar som utifrån islams källor argumenterar för jämställdhet, demokrati, rättvisa eller frihet (Jacobsen, 2006, Karlsson Minganti, 2007, Haag & Risenfors, 2007). Karlsson Minganti (2007) visar att de unga muslimska kvinnor som hon har intervjuat pratar om sin tro som en process där de ser religionen som svaret på en kris, en väckelsefromhet som en av flickorna liknar vid pingströrelsen. Ingången i islam hänger dels ihop med personlig mognad, dels med ett avståndstagande ifrån föräldrars ”kulturella” föreställningar och ett närmande till en ”ren” islam.

Att ungdomarnas tolkningsplatser är många visar även intervjustudier, där ungdomar själva berättar att de vill kunna uttrycka olika tankar i olika sammanhang. I Karlsson Mingantis (2007) studie diskuteras integration utifrån informanternas (flickors) uttalanden

¹⁴ För den intresserade finns en forskningsöversikt om islam och muslimer i Sverige av Göran Larsson innehållande över 400 referenser till forskning om islam i Sverige (2004).

om att man inte ska behöva välja, utan kunna ta del av flera synsätt. Integration innebär därmed att både kunna vara en del av vad som brukar betecknas som en ”svensk kontext”, och ändå kunna behålla en egen särart. Att vara muslim kan vid tillfällen upplevas som en olikhet gentemot svenskar, men samtidigt säger en av flickorna i studien att islam bidrar till integration då religionen inte ser till hudfärg, nationalitet eller kultur utan att alla muslimska ungdomar är jämlika oavsett bakgrund. Det finns således en ambition om en global muslimsk umma, (gemenskap, nation, samfund) i ungdomarnas tal. Berglund (2009) har undersökt den konfessionella delen av några muslimska skolors koranundervisning utifrån ett etnografiskt perspektiv, och visar att även om undervisningen i alla de tre undersökta skolorna behandlar koranundervisning och islams historia genom religiösa berättelser och sånger så sker detta på flera olika sätt. Genom att lärarna närmade sig stoffet på så skilda sätt går det inte att tala om förmedling av islam, utan snarare om en form av översättning. Berglund säger: ”The notion of translation provides a good way of conceptualizing the teaching and highlights the fact that it is a matter of constantly choosing content and negotiating its meaning” (s 211).

Moskén som tolkningsplats och förhandlingsarena

Moskéer är ofta organiserade efter etnisk eller språklig tillhörighet samtidigt som det håller på att växa fram en euroislam/svensk islam som upplöser etniska och språkliga skillnader.¹⁵ Moskéns funktion har vidgats från att bara ha varit en plats för koranrecitation och bön, till att bli en plats där även frågor som har med integration och assimilering diskuteras. Traditionellt har imamen¹⁶ varit den som leder bönen, men har i västvärlden även fått helt andra arbetsuppgifter, till exempel som rådgivare i vardagliga moraliska frågor. Många gånger har imamer ”importerats” till en moské under kort tid och inte hunnit lära sig språk eller kulturella koder i landet, något som såväl imamer själva som församlingarna upplever problematiskt. De olika moskéerna är också präglade av religiösa grupper som har delvis olika inställning till det omgivande samhället. Salafitiska riktningar är noga med att följa en tradition medan Muslimska brödrskapet vill föra ut islam utanför moskéerna.

Centrala frågor, utifrån muslimska föreningar, handlar om hur man möter svenska institutioner när det gäller hanterande av frågor som rör olika lagsystem om familjerätt eller hur man hanterar etiska och praktiska frågor i vardagslivet. Gunnarsson (2006) skriver om moskéer som en plats för bön, men också som en symbol för integration. Han menar att moskén är en mötesplats och ett ställe där integrationsarbete välkomnas och också pågår.

¹⁵ Å ena sidan betonas etnisk identitet när det gäller familj och släkt, men å andra sidan finns slakten utspridd i olika länder och på olika kontinenter. Det växer alltså fram en transnationell rörelse med slakten som gemensam nämnare.

¹⁶ Imam = den som står framför

Avgörande tolkningsfrågor i dag handlar om vilken typ av frågor man som enskild muslim kan driva och hur man förhåller sig till auktoriteter i moskén. Den yngre generationens kritiska frågor är viktiga att ta på allvar men samtidigt kan inte allt ifrågasättas och förhandlas, menar företrädare för muslimska föreningar i olika debattfora. Även om det finns många mötesplatser för tolkning, till exempel islamiska skolor, är moskéerna lättillgängliga och öppna för alla. Utformandet av korankurser inom ramen för moskéernas verksamhet spelar därför stor roll för muslimsk identitet i Sverige och därmed för synen på integration.

Muslimska paraplyorganisationer

De flesta muslimska lokalföreningar är på något sätt anslutna till organisationer som kan finnas på internationell, nationell eller lokal nivå. Att reda ut de olika nivåerna visar sig emellertid vara en omöjlighet då det inte alla gånger är givet på vilken nivå en organisation befinner sig. Flera nationella organisationer kan vara anslutna till varandra och organisationer som fungerar som paraplyorganisation i ett sammanhang kan vara en underordnad organisation i ett annat sammanhang. Ibland är kulturföreningar anslutna till religiösa föreningar. Andra gånger är religiösa föreningar anslutna till kulturföreningar. Mot bakgrund av dessa svårigheter vill vi ändå försöka ge en kort översikt över några paraplyorganisationer som lokalföreningarna i vår studie är anslutna till eller som informanterna nämner i intervjuerna. Först presenteras internationella organisationer, därefter nationella och sist studieförbund.

På internationell nivå finns organisationer som Muslimska brödrskapet¹⁷, Diyanet¹⁸, Sufirörelser¹⁹ eller Salafiter. Diyanet är den turkiska statens påverkan på islam och har som mål att bevara turkiskheten hos turkarna. Imamen, som kommer från Turkiet och anställs på kontrakt under några år, blir turkiska statens förlängda arm bland turkisktalande muslimer i Sverige. Sufirörelsen, som innebär att svära trohet till en shejk (ofta från Turkiet, Syrien eller Somalia), håller på att utvecklas till en eurosufism och anpassas till ett individualistiskt tänkande. Salafiterna förenar, i likhet med Muslimska brödrskapet, politik med religion och använder sig av olika metoder för detta.

Det finns tre islamiska riksorganisationer i Sverige, *Förenade Islamiska Församlingar i Sverige* (FIFS), *Svenska Muslimska Förbundet* (SMuF) och *Islamiska Centerunionen i Sverige* (ICU), varav de senaste två är grundade ur FIFS (Stenberg, 2002). 2002 uppskattades antalet församlingar som är anslutna till någon av de tre riksorganisationerna vara 115 stycken

¹⁷ En rörelse som förenar religion och politik

¹⁸ Det turkiska religionsministeriet

¹⁹ Sufismen betonar den andliga aspekten av islam.

(ibid). På nationell nivå länkas lokala föreningar samman genom paraplyorganisationer. Det finns två paraplyorganisationer för muslimer i Sverige, *Islamiska Samarbetsrådet* (IS) samt *Sveriges muslimska råd* (SMR). IS grundades 1990 och bildades ur tre rikstäckande sunnimuslimska organisationer samt är ett registrerat trossamfund som är godkänt av kammarkollegiet. De tre organisationerna som ingår i IS är: 1) Förenade islamiska församlingar i Sverige (FIFS) grundat 1974, med omkring 53 medlemsföreningar. 2) Sveriges muslimska förbund (SMuF), grundat 1982, med omkring 40 medlemsföreningar. 3) Sveriges unga muslimer (SUM), bildades 1995. Alla tre organisationer samarbetar även med Sveriges muslimska råd som är en ideell religiös organisation. Den består av 9 rikstäckande muslimska organisationer, som är verksamma i Sverige. Förutom de tre förbunden ovan ingår även: Bosniska Islamiska Riksförbundet i Sverige, Islamic Relief, Islamiska Förbundet, Sveriges Muslimska Scouter, PIS och Stiftelsen Islamiska Skolan.

Ibn Rushd är ett muslimskt studieförbund som bildades 2008 som studieförbund i Sverige utifrån ett nära samarbete med studieförbundet Sensus²⁰ i uppbyggnadsskedet, och arbetar med mångfald, integration och demokrati (www.ibnrushd.se). På hemsidan presenterar Ibn Rushd sina fyra kärnvärden: möte, reflektion, stolthet och förändring samt sin vision:

Ibn Rushds vision är att islam ska vara en självklar del av Sverige. Vi vill inte att Sveriges muslimer ska vara passiva och alltid vara de som får svara på frågor, som andra definierar. Vi vill vara aktiva och vara de som leder samtalet. De som inför nya ämnen och som är delaktiga i att bygga det nya Sverige. Det kan handla om vad islam är, men likaväl om vad svenskhet är. Svenskhet för oss är något föränderligt, något som rymmer mer än en religion och något som berikas av mångfald.

Studieförbundet är uppdelat i fem distrikt och arbetar som ett pedagogiskt stöd för sina medlemsorganisationer. Ibn Rushd bedriver bland annat studiecirkel och kulturprogram. Förbundet har nio medlemsorganisationer på nationell nivå; FIFS, [Islamic Relief](#), [Islamiska Förbundet i Sverige](#), [IFIS](#), Islamiska Shiasamfundet i Sverige, Koranläsarnas Förbund, [New Moon Kulturorganisation](#), Sveriges Muslimska Förbund (SMF), Sveriges Muslimska Scouter (SMS) och [Sveriges Unga Muslimer, SUM](#). En viktig funktion är att etablerade invandrare stödjer nyanlända även i frågor av livsåskådningskaraktär, inte bara socialt. Det är många existentiella tankar som väcks i samband med migration, och då är studiecirkel kring en gemensam religion eller livstolkning betydelsefull. Kontakt finns även med andra studieförbund, såsom t ex Arbetarnas Bildningsförbund (ABF) som är behjälpliga med t ex tryckning av läromedel som används vid koranundervisning.

²⁰ Sensus är ett studieförbund som särskilt lyfter fram livsfrågor, mångfald och globala frågor.

Muslimska föreningar och integration

Flera av de muslimska paraplyorganisationerna nämner på sina hemsidor hur de vill verka för integration. Integration är ett vitt begrepp som ofta används i politiska sammanhang då man talar om invandrare i Sverige och hur de ska kunna bli en del av det svenska samhället samt känna delaktighet (Aytar, 1999). Begreppet florerar i media med jämna mellanrum, inte minst inför valtider. Kritiska röster menar att integrationen i Sverige inte fungerar medan andra svarar att den är bättre här än i andra länder. Ibn Rushd är ett av de förbund som vill verka för integration och har bland annat haft ett projekt som kallas för "Integration och folkbildning". Begreppet integration är enligt integrationsverkets hemsida:

Den sociala process som gör det möjligt att bilda en sammanhållen helhet utifrån skilda gruppers intressen, erfarenheter och särart. Till skillnad från assimilation som förutsätter anpassningen till majoritetens normer och förhållningssätt, betyder begreppet integration att olika grupper i samhället inte behöver ge upp sin särart för att uppnå likvärdiga ekonomiska, sociala och politiska villkor.

Denna definition innebär att man som invandrad inte behöver överge sin egen kultur och sina egna traditioner för att vara integrerad. Även om det inte uttalat står att integrering handlar om invandrare så är det vanligt att det är det man menar. Ibn Rushds delprojekt "Att leva som muslim i Sverige" har funnits till för de flyktingar som haft frågor om hur man kan hitta sin plats i det nya landet.

Aytar (1999) som gjort en studie på upplevd integration från invandrarnas sida ställer sig frågan vad integration egentligen innebär. Han frågar: "Ska invandrare integrera sig till invandrarsamhället eller ska alla berörda parter integrera sig till det nya samhället som skiljer sig i många avseenden från samhället före invandringen?" (s 11). Aytar lyfter här fokus från bara invandrarna själva och menar att svenskar är delaktiga i den process som sker då ett land blir mångkulturellt/internationellt. Ett exempel på att alla berörda parter ska integreras är de studiecirkelar som bedrivs av Ibn Rushd. De riktar sig till alla, från skolor och arbetsplatser till företag, och vill bidra till att göra islam till en del av Sverige (www.ibnrushd.se). Man vill stärka de muslimer som lever i Sverige och samtidigt ge ickemuslimer ökad kunskap om vad det kan innebära att vara muslim.

Kapitel 2

SYFTE och METOD

Syfte

Målet med föreliggande studie är att bidra till mer kunskap om koranundervisning i Västra Götalandsregionen genom att ge en beskrivning av föreningarna, samt av deras koranundervisning. Syftet är att lokalisera muslimska föreningar i regionen för att därefter ta reda på i vilken utsträckning, samt med vilka resurser och material, dessa föreningar bedriver korankurser för barn och ungdomar. Syftet kan sammanfattas i fyra frågeställningar:

1. Hur är de muslimska föreningarna i Västra Götalandsregionen organiserade och vilka står bakom koranundervisning?
2. Hur bedrivs koranundervisning?
3. Hur förhåller sig det svenska föreningslivet och de muslimska föreningarna till varandra?
4. Hur kan korankurser och dess traditionsförmedling ställas i relation till integration?

Metod

Tillvägagångssätt

Inledningsvis gick vi in på kommunernas (i Västra Götalandsregionen) egna webbsidor och gjorde sökningar under de föreningsregister som presenterades där. Denna genomgång gjordes i januari 2007. Urvalet av föreningar gjordes genom att vi plockade ut de föreningar som skulle kunna vara muslimska och eventuellt ha koranundervisning i sin verksamhet. Då flera av kommunernas hemsidor inte var uppdaterade valde vi att även kontakta kulturchefer eller motsvarande i varje kommun för att få den senaste informationen. Totalt kontaktades 48 kommunrepresentanter i syfte att bringa klarhet i vilken föreningsverksamhet som fanns i den aktuella kommunen. Kontakten skedde genom telefonsamtal eller e-post.

Med underlag från såväl kommunernas webbsidor som genom kontakt med kulturchefer eller motsvarande sammanställdes en lista på religiösa föreningar. Utifrån denna lista har vi ringt upp och intervjuat kontaktpersonen generellt om föreningens verksamhet och specifikt om dess eventuella koranundervisning. Under hand kompletterades listan med namn på föreningar, då vi successivt fick ny information från de föreningar vi kommit i kontakt med, samt från paraplyorganisationer. Många gånger var de telefonnummer och adresser som fanns uppgivna i föreningsregister och på hemsidor inte uppdaterade, vilket i vissa fall resulterade i att kontakt aldrig etablerades. I andra fall lyckades vi med hjälp av föreningarnas kännedom om varandra få information om de aktuella kontaktpuppgifterna. Föreningar byter adress, får nya kontaktpersoner och förändrar sin verksamhet beroende på medlemmars behov och situation. Ibland ligger verksamheten nere under några år, men återupptas när möjligheter öppnas. De muslimska föreningar som finns inom regionen och bedriver korankurser finns sammanställda i bilaga 1.

Deltagare

Totalt har 91 föreningar kontaktats, varav ett 40-tal föreningar bedriver någon typ av social eller religiös verksamhet och ett 15-tal bedriver koranskolor för sina medlemmar.

Vi har även gjort ett par studiebesök hos två föreningar där vi intervjuat imamer, lärare och aktiva föreningsmedlemmar om deras verksamhet samt deltagit i föreningarnas fredagsbön. Två föreningsordförande har intervjuats på sina arbetsplatser. Vi har även haft kontakt med de företrädare för muslimska organisationer som sysslar med integreringsfrågor.

Intervju, bearbetning och analys

Intervjuerna har gjorts med företrädare för föreningarna som imamer, föreningsordförande och/eller undervisande lärare. Intervjuerna genomfördes med hjälp av en intervjumall (se bilaga 2), vars frågor framförallt behandlade föreningens verksamhet med fokus på korankurser. Intervjuerna har kompletterats med egna fältanteckningar från besök på korankurser samt skriftligt material från kommunernas hemsidor. Utifrån sammanställningen har vi dragit slutsatser, som presenteras i nästa kapitel. Tanken är inte att göra generaliseringar kring muslimska föreningar i Sverige, inte ens de i Västra Götalandsregionen, utan att försöka få en bild av hur verksamheten kan se ut i olika typer av föreningar.

Kapitel 3

RESULTAT

I resultatkapitlet är information sammanställd utifrån rubrikerna ”Muslimska föreningar som bedriver verksamhet”, ”Koranundervisning”, ”Föreningsverksamhet” och ”Föreningsliv och integration”. Under varje rubrik finns ett antal underrubriker. Kapitlet avslutas med en sammanfattning.

Muslimska föreningar som bedriver verksamhet

Utifrån telefonsamtal med representanter från de 49 kommunerna i Västra Götalandsregionen har man från sex kommuner uppgivit att de har föreningar som bedriver koranundervisning för barn och ungdomar: Göteborg, Mölndal, Skara, Trollhättan, Uddevalla och Vänersborg. På mindre orter uppger man i en del fall att man inom en kulturförening samarbetar med föreningar i större kommuner som har koranundervisning. De i särklass flesta föreningarna ligger i Göteborg, men även i Trollhättan och Mölndal finns koranundervisning på flera ställen varje vecka. I Lidköping och Mariestad finns föreningar där man har fredagsbön, men för tillfället ingen undervisning för barn. I Kungälv har man utbildning i språket och den egna kulturen, men anser sig inte ha tillräckliga kunskaper för religiös undervisning. I några föreningar hjälper man till att ordna undervisningsmaterial för att föräldrar ska ha möjlighet att undervisa sina barn. I en del fall presenterar sig föreningarna som både religiösa föreningar och kulturföreningar. I andra fall uttrycker informanterna att kulturföreningar och religiösa föreningar representerar helt olika saker. I intervjuerna har vi försökt att lyssna in hur våra informanter talar om korankurser i relation till religion, kultur, språk, tradition, etik och moral och därefter försökt att systematisera och dra slutsatser.

Organisation

De flesta organisationer är bildade i slutet på 1980-talet och under 1990-talet, men det finns några äldre föreningar från 1970-talet. Två föreningar har egna moskébyggnader: Islams Ahmadiyya Djama át i Sverige (nasirmoskén i Högsbo, Göteborg) samt Muslim

Shia Församling i Trollhättan. Ahmadiyyarörelsen kom till Sverige 1956 och nasirmoskén som byggdes 1975 är Sveriges äldsta moské. Shiaförsamlingen i Trollhättan bildades 1974 och moskén i Lextorpsområdet i Trollhättan var färdig 1985 som Sveriges tredje moskébyggnad ett år efter Islamic center i Malmö. Två av landets tre första moskébyggnader ligger alltså i Västra Götalandsregionen.

Återstoden av de föreningar vi har varit i kontakt med har lokaler för undervisning och bön i hyreslägenheter eller i fastigheter på industriområden. Många föreningar har fått flytta på grund av att byggnader ska rivs eller att hyror har höjts så pass mycket att man inte haft råd att stanna kvar. En informant berättar:

År 2006 revs föreningsbyggnaden och sedan dess har vi varit utan lokal, vilket gör att de flesta medlemmarna lämnat föreningen. Jag hoppas på moskén på Hisingen och tror att de flesta i vår förening skulle gå med här när den blir klar. Jag har själv varit engagerad i mosképrojektet.

En annan kontaktperson berättar att hans förening upphört två år tidigare på grund av bristande intresse. De stora eldsjälarna är borta, säger han, men tillägger också att man inte fått behålla sina lokaler.

En del föreningar är helt självständiga, men de flesta är medlemmar i en paraplyorganisation i Sverige eller i en internationell organisation. En kontaktperson för en fristående förening berättar: *Vi vill vara en helt självständig organisation, inte ansluten till någon riksorganisation eller paraplyförening. Vi står för en sunniinriktning och har visserligen en tydlig tonvikt på salafi och hanafiskolorna²¹ men alla är välkomna.* Inom Ahmadiyyarörelsen²² däremot ser det helt annorlunda ut. Här berättar vår kontaktperson:

Organisationen har sitt säte i London. På grund av den politiska situationen i Pakistan där ahmadiyya inte är erkänd som rörelse trots att den har sitt ursprung här så har vi vår kalif i London. Men i Sverige är organisationen uppbyggd i tre självständiga rörelser, män mellan 15 och 40 år, män över 40 år samt kvinnor i alla åldrar. Alla tre står under ordföranden och den nationella styrelsen.

Någon av våra informanter menar att det känns skönt att vara oberoende av paraplyorganisationer medan andra betonar vikten av att ha en tillhörighet, inte minst för barn och ungdomar, då paraplyorganisationer skapar möjligheter till kontakter, till exempel genom läger och kurser på skolloven.

²¹ Se rubrik: Sunni- och shiariktningarna

²² Se rubrik: Sunni- och shiariktningarna

Medlemmar

Många föreningar presenterar sina medlemmar utifrån etnisk eller nationell grund: *Föreningen domineras av eritreaner, men här finns även somalier och t o m filippiner, eller: De flesta kommer från Libanon, men även andra nationaliteter och etniska grupper finns som medlemmar. Andra definierar sig utifrån religiös riktning: Vi tillhör sunni, men även shia är välkomna eller Vi räknar oss som salafi, men erkänner de fyra rättsskolorna.* En öppenhet gentemot andra grupper präglar de flesta, när de presenterar sig: *De flesta av våra medlemmar är från Turkiet, men det finns även somalier, iranier och tunisier. Vi är öppna för alla nationaliteter och riktningar.* De flesta medlemmarna i en förening tillhör en etnisk, nationell eller religiös grupp, men det finns även andra grupper som kommer från närliggande områden eller har familjeband.

De flesta är gambianer, men även medlemmar från andra afrikanska länder från Sydafrika till Marocko är medlemmar. Svenska medlemmar är antingen gifta med gambianer eller muslimer. De flesta bor i Göteborg, men det finns medlemmar även på andra ställen i regionen, till exempel i Trollhättan.

Många familjer är medlemmar i flera föreningar, ofta en religiös förening och en kulturförening. *Hos oss var det tidigare mest iranier, men idag är det flest från Irak, fast även kurder, afghaner och turkar. Flera är medlemmar i både El Wala och El Noor-föreningen.* I andra fall har den förening man är medlem i verksamheter för olika intressen och åldrar, till exempel kvinnogrupp, koranundervisning, matlagning, fotboll och scouter

Genom att man i många föreningar räknar medlemmar familjevis är det svårt att uppskatta antalet individer. I ett fall berättar informanten att det finns 30-40 familjer i föreningen, och på vår fråga om hur många individer det rör sig om får vi veta att antalet individer uppgår till mellan 400 och 450 personer. Detta skulle i så fall innebära ungefär 12 personer per familj. I en annan förening anger man att 1400 familjer motsvarar 5-6000 individer, vilket bara innebär tre eller fyra medlemmar per familj. Familjebegreppet kan vara problematiskt att reda ut, och ännu svårare blir det då man tvingas uppge medlemsantal på individbasis för att vara berättigad till bidrag. I ett samtal kom vi att fastna i en diskussion om medlemsantal lite längre, och vår informant bekräftade att det är svårt att ange exakt hur många medlemmar man har när man ska dokumentera sin verksamhet och ange siffror, då många inte har råd med medlemsavgifter, men är medlemmar ändå. Dialogen från följande intervju synliggör problemet.

Kontaktperson: Vi är ett par tusen medlemmar. Ofta är man ansluten familjevis.

Intervjuare: Betalar man medlemsavgift familjevis då?

Kontaktperson: Ja de som kan betala.

Intervjuare: Men de som inte kan betala, är de också medlemmar?

Kontaktperson: Ja, och det är därför som det är så svårt att söka bidrag, så vi vill helst klara oss själva.

Ett par av Göteborgsföreningarna har flera tusen medlemmar, medan andra består av endast ett par familjer. Enligt flera informanter är Islamiska sunnicentret i Göteborg, ISC den största muslimska föreningen i regionen. Enligt kontaktpersonen är detta *den största moskén i Norden*. Det finns inga uppgifter om exakt medlemsantal, men föreningen samlar 5000 ungdomar till olika aktiviteter. Många föreningar uppger att medlemsantalet ligger på mellan 200 och 500 personer. Men det finns även föreningar som uppger ett exakt antal medlemmar. Aktivitetsgraden hos medlemmarna skiljer sig åt. Somliga besöker moskén i samband med bön, andra är aktiva i föreningsliv och ytterligare en grupp kommer endast i samband med stora högtider.

En del föreningar är stabila vad gäller medlemmar, samma familjer har deltagit i föreningens verksamhet under många år, medan andra präglas av stor rörlighet. I en av Mölndalsföreningarna säger vår kontaktperson att i området där moskén ligger flyttar nya människor in hela tiden och andra ger sig av. Rörlighet präglar moskén både när det gäller medlemsantal i föreningen och antal besökare på fredagsbönen. *Många muslimer är busschaufförer och eftersom vår moské ligger nära bussgaraget försöker chaufförer komma hit på fredagsbön när de har paus oavsett vilken moské de tillhör annars*. I andra föreningar ökar medlemsantalet genom att familjer växer. De nya generationerna, i en del fall tredje generationen, är medlemmar i samma förening. I en del föreningar finns konvertiter, vilka ofta tillhör de mest engagerade medlemmarna, men det finns även medlemmar som är icke-muslimer genom att medlemskapet kan utgöras av en hel familj. Det är inte ovanligt i familjer där endast en av föräldrarna är muslim att man ändå väljer att låta barnen få koranundervisning.

Samarbete

De flesta föreningar uppger att de har ett aktivt samarbete med andra föreningar och organisationer eller med kommuner, lokala politiker och skolor. I intervjuerna nämns främst samarbete med andra muslimska föreningar på lokalplanet, muslimska paraplyorganisationer, studieförbund, kristna och judiska församlingar samt i något fall en kommun.

Det vanligaste samarbetet är med andra muslimska föreningar: *Vi samarbetar, vi tillhör båda shiainriktningen*. En annan samarbetsform är mellan en kulturförening och en religiös förening. Men det är också viktigt att påtala att det finns kulturföreningar som uppger att de inte vill samarbeta med religiösa föreningar, då de menar att kultur och religion inte hör ihop, eller att man vill vara religiöst obunden. *Vi samarbetar med afrikanska kulturföreningar i Stockholm och Malmö samt med andra Göteborgsföreningar svarar en förening*. En annan förening svarar: *Vi samarbetar med svenska kulturföreningen i Skara samt Nykterhets-*

föreningen. Vi har ingen egen religiös verksamhet, men samarbetar med Islamiska kulturföreningen, till exempel genom koranskolor. En annan kulturförening säger däremot: Vi är en kulturförening och har absolut aldrig haft någonting med religion att göra, och kommer aldrig att ha det heller.

Många föreningar uppger att de ingår i muslimska paraplyorganisationer, till exempel

Vi har kontakt med Islamiska förbundet och islamiska informationsföreningen i Göteborg. Vi är också medlemmar i Förenade Islamiska Föreningar (FIFS), där även Islamiska förbundet är medlem. Så har vi dessutom samarbete med shiamoskén här och de är ju också med i FIFS.

De flesta organisationer uppger att de har många samarbetspartner:

Vi är medlemmar i IKUS, Islamiska kulturunionen i Sverige. Men vi har också samarbete med andra kulturföreningar och muslimska föreningar på lokalplanet. Så har vi också studiecirkelverksamhet i samarbete med ABF och Ibn Rushd.

I somliga fall uppger våra informanter att föreningen tillhör en internationell organisation eller att den är knuten till en nation. En av de turkiska moskéerna i Göteborg, "Islamiskt centrum i Göteborg" är knuten till turkiska staten:

Vi har moskéer i Malmö, Stockholm, Oslo och en i Finland, som alla är knutna till Turkiska staten. Betoningen här ligger på det turkiska. Vi har läroböcker på turkiska, men vi läser Koranen på arabiska. Däremot har vi ju alla samtal och förklaringar på turkiska.

Islamiska kulturföreningen däremot, vilken också har sina flesta medlemmar från Turkiet, betonar inte turkiskan eller någon turkisk muslimsk identitet utan lägger istället vikt vid det arabiska arvet i sin muslimska identitet. Båda föreningarna framhåller dock integration som viktigt. Ahmadiyyaförsamlingen säger däremot: *Vi kan inte samarbeta med andra muslimska organisationer eftersom vi ju inte är erkända av dom, men vi har samarbete med judiska och kristna grupper i många samhällsfrågor, till exempel integration.*

Islamiska Sunnicentret (ISC) samarbetar med andra genom att erbjuda sina lokaler till andra föreningar: *Vi har kurder och albaner som utnyttjar lokalen, Däremot har man inget samarbete med muslimska paraplyorganisationer: Ingen av de fem paraplyorganisationerna vill ha kontakt med vår rörelse, så därför står vi utanför dessa.* En del föreningar uppger att de har samarbete, inte minst på lokalplanet, med nykterhetsföreningar. Man framhåller vikten av att arbeta med ungdomar i området och att *hålla i ungdomarna så att de inte ägnar sig åt förströelse.* En annan kontaktperson tar upp som första punkt vikten av att ungdomar avhåller sig ifrån sprit, och därför samarbetar man aktivt med lokala nykterhetsföreningar. Ett par av organisationerna menar att skolbesök tillhör deras mest prioriterade områden.

Det är viktigt att inbjuda skolor på studiebesök eller att någon från föreningen får komma ut och tala om islam.

En del av våra informanter har kontakt med kristna, och i något fall även med judiska företrädare. Representanter för föreningarna går ut till skolor tillsammans då de fått gemensamma inbjudningar från skolornas sida, men några av kontaktpersonerna och imamerna har också blivit inbjudna till kristna församlingar som föreläsare och ett par kontaktpersoner har själva kontakt med, eller uppger att imamer i församlingen har ett samarbete även på stiftsnivå (med Göteborgs stift). I samband med brandkatastrofen på Hisingen 1998 etablerades ett nära samarbete mellan moskéer, kyrkor och lokala föreningar samt med Göteborgs kommun.

Social och religiös verksamhet

När det gäller social verksamhet pekar i princip alla föreningar på vikten av att kunna stötta och hjälpa varandra på olika sätt.

I föreningen ställer man upp för sina medlemmar när de behöver hjälp; Man försöker hjälpa och stötta varandra inom föreningen; Föreningslokalen är öppen under dagtid, vilket gör att lokalerna används till social samvaro.

De frågor som föreningsmedlemmarna anser sig behöva hjälp med är problem att förstå svenska, ekonomiska bekymmer, ensamhet eller att man helt enkelt kan dra nytta av varandras erfarenheter och kompetenser:

Vi ger läxhjälp på olika nivåer, även universitetet. Det finns medlemmar i föreningen som har många olika kompetenser och som hjälper till. Ofta handlar det om hjälp med både svenska språket och arabiska.

Många föreningar betonar sin ungdomsverksamhet. *Ungdomsarbete som har med utbildning att göra – allt ifrån läxhjälp till arabiska. Integration är viktigt.* Eftersom det är lättast att få bidrag för ungdomsaktiviteter är det många som satsar på detta, och även framhåller vikten av att arbeta med ungdomar som en investering för framtiden. Flera föreningar har idrottslag, teaterföreningar, dans och filmklubbar. En kontaktperson säger: *Vi vill verka för det som svenska samhället står för – demokrati och respekt för medmänniskor.* I en av föreningarna är kontaktpersonen besviken på sin kommun.

Vi arbetar för ett positivt klimat i stadsdelen men vi hade önskat mer uppmärksamhet från politiker och tjänstemän härifrån. Ingen har hört av sig eller kommit på besök. Snarare har vi haft problem med dessa instanser.

Även om de flesta föreningar betonar sin ungdomsverksamhet gäller det att inte glömma andra grupper. En informant svarar att den förening han representerar vill vara en

mötesplats för pensionärer, arbetslösa och nyanlända flyktingar. Kommunen har bostäder 50 meter bort på samma gata, så information om moskéns verksamhet sprids bland dem som fått bostad där, och många kommer.

Basen i de religiösa föreningarnas verksamhet är bönen, fem eller tre gånger per dag beroende på inriktning inom islam. Så gott som alla informanter från föreningar med religiös grund utgår från (fredags-)bönen då de berättar om sin verksamhet, till exempel:

Vi har bön tre till fem gånger i moskén. I ramadan och vid Eid al Fitr²³ oftare, eller Moskén är öppen för bön 5 gånger om dagen. På fredagsbönen kommer dock tre gånger så många som en vanlig dag. Även icke medlemmar. Somliga dagar kommer kvinnor också till bön.

En informant tar fasta på antalet besökare: *Cirka 900 män kommer till bön på fredagar och utanför finns 1000 personer som inte kommer in på grund av platsbrist. Moskén är öppen för alla. Några moskéer är placerade nära arbetsplatser, vilket gör att besökare som inte är officiella medlemmar kommer. Flera av informanterna kommenterar besökare i relation till kön.²⁴ Föreningslokalen är öppen för bön varje dag fem gånger om dagen, men främst på fredagsbönen. Då kommer männen. Kvinnor och barn kommer vid andra tidpunkter.* En informant markerar att både män och kvinnor brukar komma: *På fredagar kommer både kvinnor och män till bönen, cirka 15-20 personer, ibland fler. I något fall uppges att till fredagsbönen kommer i första hand män, men några kvinnor (som följer med sina män) kommer.* En förening betonar de daglediga: *Vi har bön tre gånger om dagen. Det finns många pensionärer, arbetslösa eller nyanlända flyktingar som är i lokalerna varje dag.* Somliga kan ta sig till moskén under pauser i arbetet för att delta i bönen. De kanske arbetar i närheten eller kan styra sina arbetstider så att de kan gå ifrån en stund. I moskén finns många som arbetar frivilligt, till exempel imamer och lärare. Genom att de vistas en stor del av dagen i föreningslokalen kan moskén hållas öppen för bön.

Våra informanter är angelägna om att framställa islam som en modern religion, och poängtera islams likheter med kristendom och det svenska samhällets värdegrund.

Det är viktigt att föra ut en modern syn på islam. Religionen är till för människan, inte tvärt om. Människan ska leva ett gott liv vilket innebär att Koranen måste tolkas i ett modernt samhälle som verkar för demokrati och jämställdhet.

Detta menar en av företrädarna, men är ett uttalande som är representativt för många av våra informanter.

²³ Stor fest i samband med fastemånaden ramadans avslutning.

²⁴ Bönen som utförs i moskén är framförallt männens uppgift.

De flesta ser som sin viktigaste uppgift att lyfta fram det som är gemensamt för islam, inte vad som utmärker en specifik tolkning. Men det finns även uttalanden där företrädare berättar om ”felaktiga tolkningar” hos meningsmotståndare, till exempel: *Det finns exempel på felaktiga tolkningar av jihad bland muslimer i Sverige. Det tolkas av somliga som krig, men i själva verket är det den individuella jihad.*²⁵ En informant från en turkisk moské säger: *Atatürks reformer påminner om Sveriges syn på demokrati, men det finns muslimska grupper i Sverige som är antidemokratiska.* En annan tar upp olika uppfattningar kring mäns och kvinnors uppgifter, till exempel: *Det finns en förening som har haft en kvinnlig imam, men det finns många som är emot det.* Oavsett om man lyfter fram det som är gemensamt för islam eller om man avgränsar sig från någon specifik grupp eller tolkningstradition finns en gemensam erfarenhet inom många föreningar av att vilja rätta till missförstånd. I många fall har missförstånd lett till fördomar och även islamofobi, menar informanterna. Några berättar om egna erfarenheter: *I Sverige har jag inte märkt några grupper som är terrorrörelser, men i Frankrike har jag mött sådant.*

Koranundervisning

Koranundervisningen äger i allmänhet rum under lördag eller söndag förmiddag, i de flesta fall en gång i veckan, men i något fall träffas man två gånger per vecka. I mer sällsynta fall bedrivs eftermiddagsundervisning efter skolans slut. Under lov, speciellt sommarlov, samlar en del föreningar många barn till läger med mer intensiv koranundervisning och där korankurser kan varvas med social samvaro, utflykter och annan verksamhet. Från en förening i Göteborg berättas: *Vi har föreläsningar om Koranen, och koranstudier i form av studiedagar första veckan i juli. Däremot är det andra föreningar som tar hand om annan koranundervisning.*

I en del fall skjutsar föräldrar sina barn långa sträckor varje helg för att barnen ska kunna få koranundervisning. Många föräldrar är måna om att deras barn ska få undervisning även om de själva inte alltid är så engagerade i föreningen. De berättar att de minns koranundervisning från sin egen barndom och vill att deras barn ska få ta del av samma kulturarv (eller religiösa arv) som de själva är uppvuxna med.

Det är omöjligt att avgöra hur många barn och ungdomar som tar del av korankurser varje vecka. Ungefär hälften av föreningarna som anger att de bedriver koranundervisning uppger antal deltagare på sina korankurser, vilket mycket ungefärligt skulle innebära 400 personer. Vanligast är att ett trettiotal barn samlas i föreningslokalen, men antalet deltagare kan skifta mellan 10 och 140 stycken. Oftast är gruppen indelad i mindre grupper efter ålder och kön. Ett representativt svar kan lyda:

²⁵ Individuella jihad, eller stora jihad syftar på den enskildes strävan att bli en bättre människa till skillnad från lilla jihad som syftar på fältslag emot icke troende.

Vi har korankurser varje lördag och söndag. Det är korankurser för barn, ungdomar och vuxna. Flickor och pojkar har undervisning var för sig, flickor av en kvinnlig lärare och pojkar av en manlig, men även vuxenundervisning.

I en del fall läser pojkar och flickor tillsammans i den yngre gruppen, medan tonåringar delas upp efter kön. De yngre får lära sig grunderna i arabiska medan de äldre förutsätts ha vissa förkunskaper. Kunskaperna skiftar dock enormt menar de intervjuade lärarna. Somliga barn talar arabiska hemma medan andra är fullständiga nybörjare och måste lära sig alfabetet från grunden. Somliga får koranundervisning i sin muslimska skola varje dag, medan andra går i vanliga kommunala skolor och inte alls kommer i kontakt med vare sig arabiska eller muslimskt liv under veckorna. Detta innebär stora utmaningar, menar lärarna, men poängterar vikten av att samlas till bönen i samband med korankursen, och att träffa andra muslimska barn och ungdomar.

I flera av föreningarna läggs stor vikt vid språkundervisning. Framförallt betonas arabiskan och dess koppling till koranrecitation, men flera informanter uppger att det ges undervisning i bosniska, mandinka, persiska eller andra modersmål. Ett modersmål kan många gånger länkas till en specifik religiös tradition som föreningen står i: *Som många bosnier och makedonier är vi anslutna till den hanafitiska skolan. Så har vi betoning på det turkiska, men vi läser ju Koranen på arabiska.* En lärare berättar om sin undervisning i termer av innehåll och progression men språket är basen.

Barnen talar olika språk. De små kan 10 suror och halva bönen. De äldre får lära sig Hadither. Det viktiga är att man får lära sig om moralregler, vad man får och inte får göra enligt islam.

En del föreningar har inte tillgång till lärare eller imamer som kan bedriva undervisning, utan löser koranundervisningen tillsammans med andra föreningar: *Vi har ingen egen religiös verksamhet, men vi samarbetar med islamiska Kulturföreningen när det gäller koranskolor.* I somliga fall berättar man att man tillfälligt måste lägga ner korankurserna på grund av bristande resurser. *Nu har vi ingen utbildad imam. Vi har fredagsbön och firar två högtider per år, men ingen verksamhet för barn just nu.* På andra ställen hänvisar man till föräldrarnas undervisning av sina barn: *Vi har fredagsbön utan imam och inga koranskolor. Det är föräldrarna som lär barnen hemma.* I två av föreningarna talar man om sin språkundervisning som något annat än religiös undervisning:

Vi är ingen religiös förening. Däremot har vi undervisning i det arabiska språket, och Vi har mycket utbildning för barn i språket och den egna kulturen, men inte religiös utbildning eftersom vi anser att vi inte har tillräckligt med kunskaper för det.

I en del större föreningar finns verksamhet för hela familjen samtidigt som korankurserna äger rum. De olika verksamheterna sker parallellt, men bryts vid gemensam bön. I en del

fall bedrivs religiös vuxenundervisning, inte minst för kvinnor: *Det hålls föreläsningar, speciellt för kvinnor/flickor. I viss mån bedrivs undervisning i arabiska och koranundervisning, men framför allt tar man upp värdefrågor inom islam och det svenska samhället.* Vanligt är att alla verksamheter är indelade efter ålder, intresse och kön. Idrottsaktiviteter är så gott som alltid indelat efter kön, men även kurser i snickeri, matlagning eller scouting är könsindelade. Vid bönetillfällena görs nästan alltid åtskillnad vad gäller kön (men det finns undantag).

Studiebesök på korankurs

För att få en uppfattning om hur koranundervisning kan gå till har vi gjort några studiebesök. Här presenterar vi ett utdrag från en fältanteckning:

I Trollhättans sunnimoské, en trerumslägenhet, samlas barn och ungdomar från 5 till 16 år varje helg. Vid det tillfälle vi gjorde vårt besök där deltog 30 barn uppdelade i grupper. En av oss besökte gruppen med de äldsta (9-16 år) ungdomarna och den andra av oss besökte gruppen med de yngre (5-8 år) ungdomarna. Gruppen med de äldre ungdomarna bestod av två pojkar och fem flickor. Eftersom inte alla förstod arabiska undervisade läraren på svenska. Rummet var sparsamt inrett. Endast en bokhylla med lite undervisningsmaterial och svart tavla utgjorde möblemang. Man satt på en stor matta på golvet. Läraren inledde med att ta upp en text om månggifte som hon dragit ut från Internet. Hon berättade om profeten som gift sig med flera kvinnor och poängterade att det var så på den tiden. En annan man hade gift sig med 700 kvinnor, vilket fick pojkarna att skratta. Läraren poängterade igen att detta var från förr i tiden och gick sedan in på ämnet jämställdhet. Hon förklarade att det var viktigt för kvinnor att bli gifta då de annars inte skulle klara sig och att de får presenter då de gifter sig. ”Man köper alltså inte kvinnan utan det är en present till henne”. En del män som inte kan ge fina och dyra presenter kan förklara varför och då är det upp till kvinnan att säga om det är okey eller inte. Guld och pengar är oftast det som kvinnan får. Ungdomarna var ganska tysta medan läraren berättade. Nästa steg var att läsa delar av Koranen. Eftersom ungdomarna inte hade några egna böcker med sig så fick läraren gå iväg och hämta utlåningsexemplar. Läraren läste en mening i taget, och ungdomarna fick säga efter. Vissa meningar upprepades då uttalet blev fel. Läraren frågade vid ett antal tillfällen vad vissa ord betydde t.ex. kalem (penna). Några hade arabiska som modersmål och kunde svara på frågan. Efter att ha läst de fem första meningarna tre gånger skulle de yngre skriva av versen. En pojke ville göra det hemma vilket accepterades. Läraren förklarade att de var släkt och hon visste att mamman kunde hjälpa honom hemma. Därefter satte hon sig bredvid de två äldsta flickorna som är från Turkiet och berättade om ett krig som skildras i Koranen, och att en troende man fått hjälp av Allah genom att bli osynlig för sina fiender. Efter en stund frågade hon flickorna om de

brukade be, varpå de svarade nekande. De hade aldrig lärt sig, men menade att de ibland försökte. Frågan gick vidare till de andra som svarade att de bad ibland. En flicka bad fem gånger om dagen. Samtalet leddes in på varför man ber och läraren drog en parallell med hur man gör om man har en vän: man ringer och håller kontakten. *Det är det man ska göra med Allah också, det finns dessutom ett telefonnummer till honom.* En av pojkarna blev förvånad när läraren berättade att det fanns ett nummer, 2 4 4, och syftade på antalet verser som man läser i samband med bönen. Sedan vände hon sig till de turkiska flickorna igen och frågade om de har Koranen hemma. Det trodde de att de hade, men de visste inte om den var på svenska eller turkiska. Dessa två flickor är syskon med turkisk pappa och norsk mamma. Läraren föreslog att de skulle läsa Koranen på svenska eller turkiska eftersom det kan vara svårt att lära sig det arabiska alfabetet nu. Flickorna verkade hålla med. Under passets gång var det en liten flicka som lekte med sin mobil, så detta tog tid från läraren. Vid ett tillfälle, under koranläsningen, sa den 16-åriga flickan till henne att det var en synd att leka med telefonen samtidigt. Läraren pratade med flickan på arabiska, men hon ville inte lämna telefonen ifrån sig. Då sa läraren att de yngre måste respektera de vuxna och att de vuxna har i uppdrag att ta hand om de yngre. När det är dags för bön bryts undervisningen. De tre undervisningsgrupperna delar istället upp sig i två grupper, män och kvinnor. Några småpojkar i den yngsta gruppen sitter kvar hos sin kvinnliga lärare. Därefter fortsätter undervisningen ytterligare en stund. En av oss sitter hos de yngsta och den andra går tillbaka till de äldsta. I båda grupperna går man igenom alfabetet. Barnen får läsa, skriva och uttala bokstäverna. Bland de yngsta undervisar tre lärare, som ger barnen mycket beröm, speciellt för fint uttal. Somliga kan koranverser utantill och får läsa för sina kamrater. Det minsta barnet är fem år och når knappt upp till tavlan, men läraren hjälper dem. Intill svarta tavlan finns en affisch med det arabiska alfabetet, så barnen kan läsa och skriva av.

Läraren i den äldre gruppen berättar att hon försöker planera undervisningen kring olika teman, men det är svårt då eleverna har väldigt olika förkunskaper. I gruppen med de yngre barnen lägger man mest vikt vid arabiska språket. Koranläsning, och helst lite utantilläring är målet. Somliga suror bör man kunna utantill, menar en av lärarna. Men man försöker även att berätta Hadither och visa hur dessa kan tillämpas i vardagen.

Lärare, undervisning och läromedel

Lärarna arbetar ideellt och har ofta ingen speciell utbildning för koranundervisning, även om många har någon form av lärarexamen. Många är kvinnor, men i somliga föreningar undervisas pojkar av män och flickor av kvinnor. I Gambianska svenska islamiska föreningen är alla lärare män. Ibland får lärarna hjälp av imamer som tar hand om viss undervisning. I något fall har imamen hand om all undervisning. I somliga föreningar

undervisas yngre barn tillsammans oavsett kön. I andra föreningar har man alltid separat undervisning för pojkar respektive flickor. Äldre barn, från cirka 12 år, undervisas i allmänhet var för sig. Mindre föreningar har ibland bara underlag till undervisning för yngre barn. Äldre är dessutom upptagna av mycket skolarbete.

Koranen är den självklara grunden i koranundervisningen, men då barnen i många fall inte kan arabiska över huvud taget handlar korankurser enligt många lärare och informanter som vi pratat med om att börja med att lära ut arabiska språket. Då Koranen ”egentligen” inte kan översättas handlar undervisningen om att lära sig vissa koranställen utantill samt att lära sig att kunna läsa innantill. Uttalet är viktigt och lärarna är måna om att korrigerar barnens uttal och att uppmuntra dem när det uttalar korrekt. Huvudvikten läggs ofta på recitationen. De yngsta barnen får lära sig att uttala och skriva tecken medan de äldre får lära sig allt fler koranställen och att kunna läsa ”med flyt”.

Somliga av våra informanter har tagit upp läroboksfrågan som ett problem som man brottas med. *Det finns inga läromedel på svenska. Vi läser Koranen och lär oss på så sätt arabiska, men det finns ju så mycket annat som det hade behövts läromedel till* menar en av kontaktpersonerna. I en av de turkiska moskéerna använder man läromedel på turkiska parallellt med Koranen. I en annan förening använder man som läromedel ett antal böcker som en imam i Libanon skrivit. Här finns både arabisk och svensk text. 30 sidor på arabiska blir ungefär 60 på svenska och *det är lagom mycket för vår undervisning*. Somliga föreningar hjälper varandra med läromedel. En del använder material som producerats i moskén i Malmö. En av lärarna beställer böcker från Egypten, något som han berättar att många föräldrar fortfarande gör för hemundervisning. En del av dessa har översatts i Malmö. En annan av våra informanter berättar att han själv har skrivit material som används i undervisningen. ABF har hjälp till med tryckning. Läromedel från Saudiarabien eller från något afrikanskt land har prövats, men passar inte i ett svenskt sammanhang.

En del kontaktpersoner berättar att deras lokalföreningar får information från paraplyorganisationer om vad man kan eller bör ta upp i sin undervisning, till exempel:

Till oss kommer informationsbrev om fatwor²⁶ varje månad från imamen/imamer i Libanon i olika frågor som kan röra människors roll i arbetslivet, tips på extraböner, hur man förhåller sig till fastan vid sjukdom etc. Inget av detta är obligatoriskt, men ”man blir extra belönad” om man utför detta.

Syfte med korankurser

De flesta av våra informanter menar att det är viktigt dels att förmedla ett religiöst och kulturellt arv dels att tala om viktiga frågor i det samhälle där man lever.

²⁶ Islamiska utlåtanden. Fatwors aktualitet i nya medier behandlas i Göran Larssons bok ”Muslimerna kommer från 2006.

Koranen är lärobok. Vi försöker lära barnen arabiska så att de kan recitera. Till viss del läses även hadither och vi tar upp dessas betydelse. Det är viktigt att få de små barnen att förstå att de ska respektera vuxna, föräldrar och lärare och det samhälle de lever i.

När det gäller språk betonas ofta dels arabiskan, dels ett annat språk, vilket beror på att moskéerna även är organiserade efter etnisk (och därmed språklig) tillhörighet. Informanten från Gambianska svenska islamiska moskén säger: *Syftet med undervisningen är att lära ut arabiska, men i viss mån även mandinka och engelska. Men även samhällsfrågor är viktigt att ta upp*, medan företrädaren för Eritreanska muslimska kulturföreningen säger: *Viktigt i undervisningen är förstås arabiska, men även tigrinja och etiopiska*. Somliga föreningar talar om sin verksamhet som korankurser, men betonar enbart språket: *Vi är ingen religiös förening, men vi har undervisning i arabiska språket*. Många föreningar talar om vikten av att vara en del i samhället: *Vi menar att man ska respektera de lagar som finns i Sverige, att bli en bra svensk muslim helt enkelt. Vi har all undervisning på svenska*. Många föreningar talar om korankurser i relation till bönen, salat, då syftet är att kunna recitera för att delta i bön. I samtalen med informanterna lades därför vikt vid bön, speciellt fredagsbönen.

Vi har fredagsbön med predikan på arabiska och lördagsbön med predikan på svenska för dem som inte kan komma ifrån på fredagar samt för dem som inte behärskar arabiska.

Föreningsverksamhet

Flera av föreningarna beskriver svårigheter med att organisera sig enligt ”Förenings-sveriges” modell. Man inte har möjlighet att lägga den tid som behövs för att söka bidrag och dokumentera sin verksamhet, vilket medför att många av föreningarna har knapp, eller mycket knapp, ekonomi. Ytterligare en försvårande faktor är att medlemskap i föreningar inte hanteras på samma sätt som i Sverige, vilket beskrivits i ett föregående avsnitt. Som tidigare behandlats är det inte ovanligt att det är familjerna som är medlem, vilket innebär att man i föreningen inte vet vilka enskilda individer som är med i föreningen. Medlemsavgifterna varierar ifrån 150 kr per år och familj till uppemot 1000 kr per år, men tycks alltid vara frivillig då en del medlemmar inte har ekonomisk möjlighet att betala. *I vår förening har vi frivilliga medlemsavgifter. Det är inte alla som kan betala*. I en förening bekostar medlemmarna imamen medan man i en annan får pengar från hemlandet. Turkiska staten betalar imamer, som är mycket högutbildade (från universitet). De byts ut vart fjärde år. De föreningar som inte kan finansiera en imam har egna kunniga böneledare.

Somliga lever på medlemsavgifter och frivilliga bidrag medan andra söker föreningsbidrag från kommuner eller från paraplyorganisationer. Föreningsbidragen kan vara antingen statliga eller kommunala, varav en förening uttrycker att de statliga bidragen minskat men

att de får lite från kommunen. Det finns även föreningar som har fonder för till exempel moskébyggen eller speciella evenemang och söker inga statliga eller kommunala bidrag. *Genom att offra får man flerfaldigt tillbaka* är en tanke som får medlemmarna att bekosta särskilda utgifter som föreningen har. Samarbetet med andra föreningar bidrar till ekonomiskt stöd i viss mån, Nykterhetsrörelsen, ABF och Ibn Rushd är några föreningar som nämns i diskussionen om ekonomin. Bland annat söker föreningarna stöd hos dem till studiecirklar.

En förening lyfter fram att de fått avslag flera gånger då de sökt bidrag från SST (Nämnden för Statligt Stöd till Trossamfund) trots överklaganden hos kammarkollegiet. Därför har en del föreningar valt att söka sig utanför Sveriges gränser för att få ekonomiskt stöd. En del föreningar tillhör en internationell organisation som de får bidrag ifrån och ytterligare andra får statliga bidrag från sina ”hemländer”. En informant säger: *Det finns speciella fonder med pengar från Saudiarabien och Förenade Arabemiraten till detta, och funderar på att söka detta i framtiden, men har inga konkreta planer ännu.*

Eftersom alla arbetar ideellt (utom i några fall där man har anställda imamer) går pengarna till hyror, till information och till egna angelägenheter som inköp av material och inredning. I en förening berättar vår informant att man gärna vill kunna *kosta på sig lite extra som att bekosta presenter till barnen i samband med högtider*. Många av föreningarna hade gärna velat ha mer kontakt med studieförbund, men det är svårt att hitta utbildade studiecirkelledare. De som har den utbildning som krävs har redan arbete på annat håll, menar en av informanterna. Vid vår studies slutförande har de flesta föreningarna inte haft egen kontakt med studieförbundet Ibn Rushd. De flesta känner emellertid till studieförbundet och ger överlag uttryck för förhoppningar om framtida samarbete. Några föreningar uttrycker farhågor kring att Ibn Rushd anpassas alltför mycket efter former som inte passar de muslimska föreningarna.

Föreningsliv och integration

I kontakten med föreningarna diskuteras ofta vardagliga frågor, som hur det är att vara muslim i Sverige idag. Många uttrycker vikten av att synliggöra islam som något positivt och svårigheterna med att komma ifrån de stereotipa föreställningar som finns om muslimer. När det gäller integrationsfrågan så finns samarbeten med flera andra föreningar i Sverige, både andra muslimska men även så kallade svenska föreningar. Informanterna lyfter fram samarbetet som något positivt, men också islamofobin som en svårighetsfaktor.

Då flera av våra informanter i moskéerna hänvisar till studieförbunden Sensus och Ibn Rushd, som samarbetspartner när det gäller integrationsfrågor och undervisning i islam och språk beslutade vi oss för att ta vi kontakt med dessa. Medan vi höll på med vårt

kartlägningsarbete pågick ett folkbildningsarbete mellan studieförbundet Sensus och organisationen Ibn Rushd kring frågor om religion, livsåskådning och samhälle. Tillsammans med Sensus hade Ibn Rushd ända sedan 2001 haft gemensamma projekt kring frågor om livsåskådning och religion. I projektet "Integration och Folkbildning" (som stöds av Europeiska flyktingfonden) riktar man sig till flyktingar med muslimsk bakgrund. I ett annat projekt, "Att leva som muslim i Sverige", som är en del av projektet "Integration och folkbildning" har man haft som mål att bearbeta livsfrågor som aktualiseras i flyktingsituationen. Genom att diskutera den identitet, kultur och religion som man har kan man utifrån den hitta sin plats i den nya livssituationen.

I studiecirkelarna, som leds av personer som rekryterats från lokala muslimska föreningar med *god kännedom om såväl det svenska samhället som om islams mångfald*, informeras också om svenska samhället och diskussioner förs om situationer där "*muslimsk*" och "*svensk*" *livsstil tycks kollidera*. Samarbetet ska ses som ett komplement med fokus på livsåskådningsfrågor, till kommunernas introduktionsprogram med språkstudier, samhälls- och arbetsmarknadsinformation.

Försöken att bli en del av det svenska samhället är många och det är viktigt att anpassa sig efter ett svenskt föreningsliv, menar flera företrädare. De muslimska föreningarna har i vissa fall gemensamma intressen som de svenska i till exempel frågor som rör kampen mot droger och för ett bättre samhälle. *Vi vill verka gentemot negativa tendenser, ta hand om ungdomar och hjälpa dem att inte gå vilse i samhället utan att bli goda samhällsmedborgare*. En kontaktperson som verkat i muslimskt föreningsliv sedan 70-talet säger:

Vi muslimer måste lära av kyrkan när det gäller att organisera oss. Det finns för få utbildade muslimer i Sverige och gruppen muslimer är ekonomiskt och politiskt svag. Efter 11 september har allt fler börjat tala om att man vill vara oberoende av ekonomiskt stöd från stat och kommun, men hur ska man få folk att betala varje månad för koranundervisning?

Sensus och Ibn Rushd är ett viktigt stöd för många föreningar, men det är svårt att organisera sig på ett sätt som man inte är van vid. Men från en förening kommer en annan syn fram: *Ibn Rushd går bara statens ärenden och därför kan vi inte samarbeta med den trots att den är muslimsk. Den anpassar sig bara efter det svenska systemet*. I samband med telefonintervjuerna kom några föreningar att särskilt tydligt betona integrationens roll för föreningslivet. Paraplyorganisationer, studieförbund, kommuner och kyrkor spelar stor roll som samarbetspartner för somliga föreningar.

Flera av informanterna uttrycker vikten av integration, men också svårigheterna med att komma ifrån föreställningarna om hur en muslim är, vilket i sig försvårar integrationsarbetet. Rädslan för muslimer skapar också situationer där de som företräder råkar ut för hotfulla situationer. Ett par av kontaktpersonerna som vi pratat med berättar att de inte

orkat vara kontaktpersoner och skylta offentligt med telefonnummer och adresser då de fått hot via brev eller e-post. *I vår förening är många i styrelsen rädda och orkar inte stanna på sina poster så länge*, berättar en informant. Samtidigt berättar han om hot som uppstått mellan olika muslimska föreningar. En annan företrädare berättar: *Jag märker att efter 11 september har koranskolor börjat uppfattas som ett hot. Integration är ett svårt ord, och det tar tid. Alla har fördomar gentemot varandra*. En förening berättar att de har mycket goda kontakter med politiker och kristna församlingar i sin kommun. I samband med valet har företrädare för de olika partierna varit inbjudna till moskén och presenterat sina partier, och det finns ett engagemang på föreningsplanet. Däremot har det inte alltid varit lätt i den hyresfastighet man har sin verksamhet. Efter 11 september skrek och svor folk i lägenheterna runt omkring när man var på väg till bönen. Närpolisen har dock hjälpt till på ett bra sätt. En annan förening har motsatta erfarenheter då man menar att man haft dåliga erfarenheter av kommunen medan man i allmänhet blir väl bemött av människor i området. Ytterligare en företrädare säger:

Det är mer öppet i länder som Frankrike, Holland och Tyskland. Där har man längre erfarenhet av invandring än i Sverige. Organisationssverige är riktigt dåligt, men de flesta svenskar är faktiskt vänliga och tillmötesgående. Man blir väl behandlad som människa i Sverige.

Många berättar att man som muslim ofta hamnar i försvarsposition, vilket gör att många muslimer umgås med dem man känner istället för att lära känna nya människor. *Man orkar inte alltid möta nya människor och förklara att man inte är terrorist* säger en informant i en intervju. *Däremot har vi byggt upp goda relationer med skolan*, säger han.

Shiaförsamlingen i Trollhättan berättar om de goda relationer man byggt upp med kommunen i samband med moskébygget och den glädje man kände 1985 då bygget var färdigt. Därför kom branden 1993 som en chock, berättar han.

Branden tog oss hårt. Man tappade lusten att bygga om, men vi kände starkt stöd från kommun, politiker och svenska kyrkan, så det gick ändå snabbt att få ekonomiskt och värdemässigt stöd till en ny. Svenska kyrkan hade insamlingar och vi fick stöd av vår moderorganisation i London. Dessutom blev den nya dubbelt så stor som den gamla så nu fanns det även möjlighet till söndagsskola för våra barn.

Moskébyggen betyder mycket för en förening. Att bli synlig, men också att kunna planera sin verksamhet på sikt och inte riskera att hyreskontrakt upphör, är något som poängteras i flera intervjuer. Inte minst i Göteborg är längtan efter en moské stark. Mosképrojektet på Hisingen har pågått under decennier, och de flesta göteborgsföreningar är på något sätt engagerade i detta projekt. Men det finns problem som har tagit tid att lösa, till exempel att hålla sig väl med grannar till bygget, att få ekonomiskt stöd samt att hålla ihop som muslimer i planeringen av verksamheten. Främst har de företrädare vi pratat med uttryckt

sin glädje över att bygger närmar sig, men det finns också besvikna röster: *Sverige har diskriminerat muslimer och det är därför som vi sökt stöd utifrån, från Saudi*. En annan informant nämner i frågan om imamen att de är måna om att välja denne själva, *Sverige är vårt land, vi har en svensk muslimsk identitet och det är viktigt att ha en imam som är införstådd med svenska förhållanden*.

Sammanfattning

Vår studie har bestått av en genomgång av kommunernas hemsidor där vi sökt igenom föreningsregister, gjort telefonintervjuer med lokala föreningar och sökt information om paraplyorganisationer, SST (Statens stöd till trossamfund) och studieförbund (Sensus och Ibn Rushd). Vi har också gjort studiebesök i form av deltagande i fredagsbön, intervjuat och besökt koranundervisning. Utöver det gemensamma syftet med korankurserna, att inlemma barn och ungdomar i föreningens verksamhet och moskén med bönen i centrum, har vi utifrån intervjuerna urskiljt olika undervisningsfokus i korankurserna, till exempel språkundervisning, framförallt arabiska, undervisning utifrån berättelser, till exempel hadither samt undervisning om god moral, inte minst i relation till ”svensk värdegrund”. Ingen förening renodlar något av förhållningssätten. Snarare betonar våra informanter att Koranen talar om vikten av att vara en god samhällsmedborgare oavsett vilket land man bor i. Men vi har också sett att det finns svårigheter med att använda begreppet korankurs, då mycket koranundervisning äger rum på andra ställen än i moskéer och föreningslokaler, till exempel i hemmen. Ändå är föreningen behjälplig genom att skapa möjligheter till samordning av insatser för att föräldrar ska kunna driva koranundervisningen själva.

Föreningarna är överlag organiserade efter religiös och/eller etnisk tillhörighet. Somliga har en internationell, eller nationell (t ex turkiska staten) tillhörighet, medan andra betonar sitt medlemskap i en svensk paraplyorganisation, eller samarbetspartner på lokalplanet. En del föreningar är helt fristående. Att organisera sig som förening har visat sig vara problematiskt uppger många av informanterna. Anpassning efter svenska bidragsregler och organisationsmönster är komplicerad på grund av språksvårigheter och avsaknad av kontaktnät. Flertalet föreningar har dålig ekonomi och svårigheter att etablera sig då man endast har råd med tillfälliga lokaler i en källarvåning eller i ett industriområde. I etablerandet av kontakter har föreningarna kommit i kontakt med den svenska folkrörelsemodellen och dess folkbildningstradition, inte minst Sensus, som varit stöttande i uppbyggandet av det muslimska studieförbundet Ibn Rushd. De flesta föreningar är positiva till dessa kontakter, men det finns hos somliga en skepsis mot folkbildningstraditionen, som de menar är alltför knuten till svensk tradition och därmed är man rädd för att förlora muslimska värden och muslimsk identitet.

Utifrån innehållet i korankurserna berättar de lärare vi intervjuat att de vill förmedla att det går att leva i Sverige som svensk och som troende muslim. Korankurser organiseras på olika sätt, och det undervisningsinnehåll som står i fokus skiljer sig åt, vilket i sin tur kan föra med sig att integration beskrivs, och talas om på olika sätt. Våra informanter uttrycker integrationens svårigheter i sitt tal om islamofobi, speciellt efter 11 september 2001. Branden i Shiamoskén i Trollhättan och motgångar i samband med moskébygget på Hisingen tas som exempel, men många informanter berättar också att de själva upplever diskriminering, och att kontaktpersoner byts ut på grund av att inte orkar ta emot hotsamtal på telefon och e-post år efter år.

Kapitel 4

DISKUSSION

Målet med denna studie har varit att bidra till mer kunskap om koranundervisning i Västra Götalandsregionen genom att ge en beskrivning av föreningarna, samt av deras koranundervisning. Undersökningen har syftat till att beskriva 1) de muslimska föreningar som finns i regionen, 2) deras koranundervisning, 3) hur korankurserna förhåller sig det svenska föreningslivet samt 4) hur korankurser och dess traditionsförmedling kan ställas i relation till integration. Studiens resultat diskuteras i linje med teorikopplingarna till maktordningar och synen på ”den andre”. Detta innebär att företeelser som korankurser inte bara handlar om den verksamhet som bedrivs inom ramen för muslimskt föreningsliv utan också om hur ett innehåll ska traderas, presenteras, argumenteras för och problematiseras i ett samhälle där islam av många är en ifrågasatt religion. Vi har i vår studie visat att korantolkning sker i ett sammanhang där muslimska föreningar å ena sidan känner sig ifrågasatta och missförstådda, men å andra sidan känner stöd från organisationer, kommuner, kyrkor eller andra grupper av människor.

I ett arbete av detta slag har vi därför ansett det vara värdefullt att utifrån ett makt-perspektiv rikta ljuset emot det omgivande samhället som islam också är en del av. Said (2000) omformulerade västerlandets identitet utifrån synen på orienten, och postkoloniala teoretiker omprövar ständigt ett samhälles ideologiska grundvalar med kritik riktad emot det europeiska framstegsprojektet (Landström, 2001). I samma anda menar Ramadan (2004) att det idag är muslimerna själva som bär ansvar för nytolkning av islam.

Anpassning och/eller nytolkning

Utifrån begreppen anpassning och nytolkning är det möjligt att föra en diskussion om hur olika korantolkningar tar sig uttryck genom hur undervisningen organiseras, till exempel vad gäller åtskild eller gemensam undervisning för pojkar och flickor eller hur kunskapsprocesser och kulturella processer förmedlas i undervisning och läromedel, till exempel vilka läromedel som används, om läromedlen är skrivna på svenska eller något

modersmål om böckerna är beställda från till exempel Egypten, Libanon eller Saudiarabien (vilket inte är ovanligt) eller hur de används. Faktorer som ovanstående exempel kan ge ett bidrag till förståelse för vilken syn på Koranens budskap som förmedlas i nya kontexter. Därför handlar anpassning och nytolkning inte bara om taqlid och ijthad, utan om den diskussion som förs om taqlid och ijthad i relation till korankurser i Sverige idag.

Även om vi valt moskén som tolkningsplats för vår undersökning är vi alltså medvetna om att många av de ungdomar som vi träffar har kontakt med muslimska vänner och föreningar över hela jorden genom Internet. Vi är också medvetna om att dessa kontakter är lite kontroversiella i föräldrarnas ögon, då föräldrarna å ena sidan gärna ser att deras ungdomar håller kontakt med muslimska vänner, men å andra sidan menar att de bör vara återhållsamma, speciellt i sina kontakter med det motsatta könet. Moskén som tolkningsplats är därför en miljö som föräldrarna väljer att skicka sina barn och ungdomar till, och som är en viktig, om än inte heltäckande, plats när det gäller att undersöka framväxten av muslimsk identitet och muslimska barns och ungdomars integration i samhället. Genom att korankurserna är knutna till moskéer, som i allmänhet är organiserade utifrån religiös och/eller etnisk grund traderas dessa religiösa inriktningar eller kulturella aspekter av islam till lokala förhållanden inom svensk kontext, varför en form av ”kulturöversättning” blir nödvändig för den enskilde undervisande läraren. Jenny Berglund beskriver samma fenomen i sin avhandling om koranundervisning i muslimska friskolor (2009).

Hur förhåller sig då korankurser i Sverige i relation till en ganska utbredd skepsis gentemot islam, och i somliga fall islamofobi? Olivier Roy (2004) tar upp två förhärskande synsätt när det gäller islams relation till västvärlden: islamism, som kännetecknas av en politisk retorik och neofundamentalism, en rörelse som bygger på en individualiserad och dekontextualiserad islam. I intervjuerna med våra informanter framträder i många fall dekontextualiserade drag. Informanterna talar till exempel i högre grad om det gemensamma i islam än vad som skiljer olika riktningar åt. Vidare betonas tillhörigheten till den gemensamma ummah (världsvid islam) och samtidigt ett betonde av ”stora jihad”.²⁷ Men även vikten av arabiskan med det rätta uttalet framhåller en vidare tillhörighet än nation och etnicitet, den världsvida och dekontextualiserade ummah.

I somliga föreningars programblad och presentationer finns emellertid en tydlig koppling till nation, kultur och språk, till exempel en av de turkiska moskéerna (Diyanet) där denna koppling är uttalad. I de flesta fall är emellertid kopplingen mellan religion, kultur och nation tydligare i språkbruket. Somliga av föreningarna som bedriver koranundervisning betonar i intervjun att de är en kulturförening, medan andra betraktar sig som religiös förening (eller både och). Det finns föreningar som värjer sig mot att vara religiösa

²⁷ Stora jihad syftar på den enskildes strävan efter att bli en bättre människa till skillnad från lilla jihad, som syftar på fältslag mot icke troende

föreningar med argumentet att de inte bedriver koranundervisning. Här framkommer alltså en snävare syn på vad religion innebär. *Denna förening är en kulturförening och ingen religiös förening, så vi har absolut inte med koranundervisning att göra*, menar företrädaren. I ett fall berättar vår informant: *Vi är ingen religiös förening, men vi står på sunnitisk grund*. I det här fallet kan "sunnitisk" alltså uppfattas som en kulturell markering snarare än en religiös, men innebär detta uttalande att man följer taqlid? Hur det sunnitiska draget i korankurserna tar sig uttryck i praktiken vet vi inte då vi inte gjort något besök i denna förening, men i våra telefonintervjuer märker vi genom flera av våra informanternas användning av begreppet kulturell att det i somliga fall används som en markering gentemot begreppet religiös (att föreningen inte är religiös), medan det hos andra informanter används nästan liktydigt med religiös traditionsförmedling. Begreppet tradition ger även innebörder åt begreppet religion, som alltså dels kan innefatta en global umma, dels en kulturell identitet. I ett par fall gjorde informanterna en åtskillnad mellan kulturförening och religiös förening, men poängterade att man samarbetar, fast sysslar med olika saker, vilket alltså tyder på ett dekontextualiserat religionsbegrepp.

Flera av informanterna definierade sig som tillhörande någon av de ortodoxa rättsskolorna, någon sufisk inriktning, eller att de hade kontakt med salafiska rörelser i Saudiarabien. I några fall, då ingenting nämnades och vi frågade, talade informanten om att denna tillhörighet inte var viktig, utan framhöll den världsvida ummah. Men det kunde också hända att informanterna blev glada över vårt intresse för den specifika föreningen och berättade om sin egen religiösa tradition. Islamism däremot, som fått stor uppmärksamhet i media och samhällsdebatt, framträder inte i de intervjuer vi gjort. Ändå träder islamismen fram som någonting man har ett behov av att markera avstånd ifrån, inte minst genom en viss skepsis gentemot oss som intervjuare, innan vi hunnit berätta om vårt syfte. Intervjuerna ledde dock till intressanta samtal där vi kom att diskutera tolknings- och integrationsfrågor i vidare bemärkelse. I dessa samtal framkom en argumentation om vikten av arabiskan och ett religiöst kulturarv i syfte att uppnå god integration på ett lokalt plan. Informanterna är i många fall måna om att framhålla att islam och det svenska samhället har en gemensam demokratisk samhällssyn.

Såväl islamism som nyfundamentalism kan ses som svar på en kolonial islamsyn, där islam av tradition förknippats såväl med mystiken i Orienten som med heliga krig. Efter 11 september 2001 och andra terroråd har islamofobin vuxit, men detta har för många muslimer lett till en nyfikenhet kring att ta reda på vad islam "egentligen" står för. På så sätt kan konstateras att såväl islamofobi som ett nyvaknat intresse bland muslimerna själva om att söka i sina egna källor är ett resultat av en kolonial diskurs.

Den fjärde och sista punkten i Leif Stenbergs beskrivning av fyra olika integrationsplan, den ideologiska, har vi i hög grad berört i vår studie då den handlar om vad som förmedlas i koranundervisning. Här framkom från de flesta föreningarnas sida att man

gärna vill ha böcker på svenska och en svensk imamutbildning. Men i vår undersökning framkom också att flera informanter använde samma begrepp med lite olika innebörder, till exempel religiös och kulturell som beskrivits ovan, men också begrepp som salafiter, sufism eller imam, vilka har betydelseskilnader eller betydelsenyanser inom olika riktningar. Då en del föreningar samarbetar medför språkbruket att tolkningsdiskussioner ständigt är aktuella.

Kopplingar till föreningsliv

Vår undersökning har även pekat på hur villkor för muslimskt föreningsliv kan se ut. Vi lyfter i detta sammanhang fram tre centrala frågor. För det första vill vi ta upp samarbetet med folkbildningstraditionen i Sverige. En del av våra kontaktpersoner nämner Sensus och Ibn Rushd som exempel på lyckat samarbete och som plattform för gott integrationsarbete. I somliga intervjuer framkommer dock reaktioner på, och svårigheter med att organisera sig enligt svensk folkrörelsemodell (eller svensk organisationsmodell). Man menar att folkbildningstraditionen i Sverige inte är förankrad i islam, och känns främmande för många muslimer. I värsta fall kan man uppleva sig som *uppäten av storebror*. Folkbildningstraditionen, med studieförbund och folkhögskolor i centrum, är som bekant stark i Sverige. Syftet är att människor ska träffas och tillsammans utveckla kunskap som är till nytta för inte bara deltagarna själva utan också för hela samhället. Folkbildningen är därför kopplad till demokrati och bildning, och ytterst även till nationen. Ibn Rushds målsättning och kärnvärden är förankrade i denna tradition utifrån hur de fyra kärnverksamheterna:

Möte är helt centralt i folkbildningen och har en stark tradition i den muslimska religionen och kulturen. Mötet mellan människor har ett egenvärde vid alla våra aktiviteter. Därför ska dialog och erfarenhetsutbyte alltid uppmuntras.

Reflektion och kritisk dialog betonas: *Det måste alltid finnas utrymme för de kritiska frågorna, det egna tänkandet, dialogen med andra och det egna växandet*. Vidare lyfter man fram stolthet för den egna traditionen: *Vi strävar mot ett samhälle där det är möjligt att vara stolt över att vara svensk och muslim* samt förändring, som man menar är centralt för all folkbildning:

Ofta upplevs folkbildningen som konservativ och traditionell. Detta vill inte Ibn Rushd fastna i. Vi är inte nöjda med samhället som det ser ut idag, därför vill vi förändring. Förändring kan vara större förståelse mellan muslimer och icke muslimer. Det kan också vara ett större politiskt deltagande bland våra aktiva. Vi ska aldrig vara rädda för att påpeka behovet av förändring eller för att vara obekväma.

Det finns risker med att Ibn Rushd av en del muslimska organisationer anses gå ”svenskarnas ärenden” och därigenom utplåna muslimsk identitet. Detta skulle alltså vara ett exempel på ett assimileringssyndrom i syfte att osynliggöra islam i Sverige. De flesta

muslimska organisationerna är emellertid positiva till såväl Sensus som Ibn Rushds arbete, och menar att problemet är snarare att de ännu inte är tillräckligt kända.

Det andra som vi vill lyfta fram i vår studie är de ekonomiska svårigheter som många föreningar lever med samt de orsaker som gör att föreningar inte vill eller kan söka medel från kommun, stat eller muslimska paraplyorganisationer. Det visar sig från många organisationer att man inte känner till möjligheter att söka pengar samt att man är skeptisk till företeelsen att söka bidrag som sådan. Rädslan för att hamna i ett beroendeförhållande är så stark att man väljer att hellre leva med knappa ekonomiska ramar. I de små föreningarna saknas dessutom personer som talar tillräckligt bra svenska, vilket gör att dessa föreningar, speciellt små språkgrupper, saknar kontaktnät med det omgivande samhället och med paraplyorganisationerna. Den dåliga ekonomin för också med sig att de moskélokaler många föreningar hyr in sig i är bristfälliga när det gäller underhåll samt att hyresvillkoren är oklara. I ett par fall har föreningar hastigt fått byta lokal eller stå utan lokal då lokalerna har rivits och byggts om.

För det tredje visar studien på motstridiga tendenser i kontakterna med det omgivande samhället. I ”det hybrida rummet” sker anpassning och nytolkning i sammanhang som kan kännetecknas av både misstro och tillit. Många av företrädarna tar vid intervjuerna upp exempel på såväl positiva som negativa kontakter med ”svenskar”. Företeelsen i sig visar att många känner sig marginaliserade och måste lägga ner mycket arbete på att skapa förtroende med andra lokala organisationer och kommun. I en del fall är misstroendet starkt mellan olika organisationer. Dels kan det röra sig om kulturorganisationer gentemot religiösa föreningar, dels kan det röra sig om föreningar med olika religiös inriktning, dels kan det röra sig om politiska motsättningar.

Att synliggöra det muslimska – integration och anpassning

Korankursers kopplingar till integration handlar i de flesta fall om en ambition att kunna synliggöra muslimska identiteter parallellt med att förhålla sig till anpassningsprocesser i det svenska samhället. Korankurser kan därmed diskuteras inom ramen för det som postkoloniala teoretiker kallar ”det hybrida rummet”. I det hybrida rummet är alla parter påverkade av motstridiga processer som kännetecknas av såväl efterliknelse som motstånd, vilket gör att det hybrida rummet kännetecknas av instabilitet (Bhaba, 1994). Med ett postkolonialt förhållningssätt på studiet av korankurser och integration kan de motstridiga processer som pågår i det hybrida rummet sättas under lupp utifrån vilket innehåll som presenteras i korankurserna: hur det traderas, presenteras, argumenteras för och problematiseras i olika undervisningssituationer. Här framkommer hur anpassning och nytolkning sker i lokala sammanhang.

Genom att finnas till för sina medlemmar utökas det sociala nätverket för dem som är medlemmar och kanske också nya i landet. Företrädare för föreningarna nämner även hur

de försöker att samarbeta med till exempel Ibn Rushd genom studiecirklar för att informera om Sverige och rättigheter samt skyldigheter. Vid intervjuerna nämndes att man i vissa fall inte ser sig som en religiös verksamhet utan snarare som en social plats där medlemmarna kan få hjälp med språk och att kunna ventilera ekonomiska eller andra bekymmer. Viktigt är också att lyfta fram hur man genom föreningen för fram diskussioner om islam i Väst och därigenom skapar en utgångspunkt för integration.

Kontakten med föreningarna

En sammanställning av detta slag har varit ett tidskrävande arbete, då det inte varit lätt att få tag i föreningarna, och då informationer från olika håll inte överensstämde. Förutsättningarna för arbetet förändras i hög grad eftersom kontaktpersoner och lokaler ofta byts ut, och då vi varit måna om att skaffa oss en så heltäckande bild som möjligt av verksamheten har arbetet dragit ut på tiden. En del föreningar har vi inte kunnat nå alls, trots att vi skickat e-post, brev och talat in telefonmeddelanden gång på gång under flera månader. I några fall har språksvårigheter hindrat oss att få ut så mycket som vi hade velat i telefonintervjuerna. Framförallt har dock arbetet fört med sig värdefulla kontakter med människor som, i somliga fall, blivit både förvånade och glada över vårt visade intresse. Detta har gjort att vi haft långa telefonsamtal med föreningsföreträdare för föreningar som vi redan i ett tidigt skede av intervjun insåg inte var aktuella för just denna studie, men där vi ändå fått värdefull information. Från de flesta föreningarnas sida är man intresserad av att presentera sin verksamhet och inbjuda oss till föreningsaktiviteter och fredagsbön, men även till koranundervisning. Vi ser det som viktigt att skapa goda relationer, varför vi också har intresserat oss för föreningens verksamhet i stort, inte bara koranundervisning, som var vårt egentliga syfte med projektet.

Inför framtiden

Fältet kring korankurser och integrationsarbete är i snabb förändring och vi ser det som viktigt att följa forskningsmässigt. En fördjupning av frågor om ijthad (nytolkning) och taqlid (imitation) i nya miljöer är intressant ur såväl samhällsvetenskaplig som religionsvetenskaplig synpunkt. Utifrån pedagogisk synpunkt vore det värt en vidare studie kring att följa korankurser under en längre tid och studera läromedel och dess användning i undervisningen. Även förhållandet mellan skola och koranundervisning är ett viktigt forskningsfält. Till korankurserna kommer även ungdomar som står med ett ben i islamisk tradition och det andra i en kristen eller sekulär västerländsk beroende på att föräldrarna tillhör olika religion. Denna grupp ungdomar och deras föräldrar är intressant att följa i kommande studier. Varför skickar föräldrarna sina barn till korankurser trots att de inte är så engagerade själva? Vad vill lärarna förmedla till just denna grupp? Hur ser ungdomarnas eget engagemang inom korankursen ut? Den svenska (sekulariserings)kontexten, som föreningarna och korankurserna också är en del av, ger nya innebörder åt begrepp och formar frågeställningarna i undervisningen. Att

studera koranundervisning i de föreningar som vi etablerat kontakt med i detta kartläggningsprojekt är därför ett stort och viktigt forskningsfält.

REFERENSER

- Andersson, Daniel & Sander, Åke (2005). *Det mångreligiösa Sverige – Ett landskap i förändring*. Lund: Studentlitteratur.
- Aytar, Osman (1999). *Integration i mångfald. En studie av sex invandrargrupperns upplevda integration i Sverige*. Stockholm: Jina Nu förlag
- Azar, Michael. (2001). Den äkta svenskheten och begärets dunkla objekt I: O. Sernhede & T. Johansson (red.), *Identitetens omvandlingar: black metal, magdans och hemlöshet*. (s 57-91). Göteborg: Daidalos
- Berglund, Jenny (2009). *Teaching Islam. Islamic Religious Education at Three Muslim Schools in Sweden*. Uppsala: Uppsala Universitet
- Bhaba, Homi K. (1994). *The location of culture*. London: Routledge
- de los Reyes, Paulina & Mulinari, Diana (2005). *Intersektionalitet*. Malmö: Liber
- Esposito, John L., Fasching, Darell J. & Lewis, Todd. (2006). *World religions today*. New York: Oxford University Press
- Giddens, Anthony (1997). *Modernitet och självidentitet. Självet och samhället i den senmoderna epoken*. Göteborg: Daidalos.
- Gunnarsson, David (2006). Visningar i moskén. Människlighet och sätt att vara människa. S 145-189 ur *Orientalen i Sverige. Samtida möten och gränssnitt*. Studentlitteratur: Lund
- Haag, Eva-Lena & Risenfors, Signild (2007). *Jämlikhet, islam och framtidsdrömmar. En intervjustudie om muslimska gymnasieflickor*. Forskningsrapport, Högskolan Väst.
- Hjärpe, Jan (2005). *Sharia. Gudomlig lag i en värld i förändring*. Stockholm: Norstedts.
- Hunter, Shireen T. (Ed.) (2002). *Islam, Europe's Second Religion: The new Social Cultural and Political Landscape*. Westport & London: Praeger.
- Integrations stavas arbete. (2006, 29 mars). *Göteborgs Posten*.

- Jacobsen, Christine M. (2006). *Staying on the Straight Path. Religious Identities and Practices among Young Muslims in Norway*. Bergen: University of Bergen.
- Kamali, Masoud (1999). *Varken familjen eller samhället. En studie av invandrarungdomars attityder till det svenska samhället*. Stockholm: Carlssons
- Karlsson Minganti, Pia (2007). *Muslima. Islamisk väckelse och unga muslimska kvinnors förhandlingar om genus i det samtida Sverige*. Stockholm: Carlssons.
- Landström, Catharina (red.) (2001). *Postkoloniala texter*. Stockholm: Federativ
- Larsson, Göran (2004). *Islam och muslimer i Sverige. En kommenterad bibliografi*. Göteborg: Makadam
- Larsson, Göran (2006). *Muslimerna kommer. Tankar om islamofobi*. Göteborg: Makadam
- Ouis, Pernilla & Roald, Anne Sofie (2003). *Muslim i Sverige*. Stockholm: Wahlström & Widstrand
- Ramadan, Tariq (2004). *Att vara europeisk muslim*. Furulund: Alhambra
- Ramadan, Tariq (2005) *Western Muslims and The Future of Islam*. Oxford: Oxford University Press.
- Roy, Olivier (2004). *Globalised Islam: The Search for the New Ummah*. London: Hurst & Company.
- Sabuni, Nyamko (2010, 11 juli). Bara stora uppoffringar kan bryta ungas utanförskap. *Dagens Nyheter*. <http://www.dn.se/debatt/bara-stora-uppoffringar-kan-bryta-ungas-utanforskap-1.1135946>
- Said, Edward (2000). *Orientalism* Stockholm: Ordfront.
- Sander, Åke (2006). *Islam. Guide till föreningar*. Göteborgs stad Frölunda, enheten för mångkulturell utveckling.
- Selimovic, Jalenko (2010, 12 juni). Enklare jobbregrer ökar integrationen. *Göteborgs Posten*. <http://www.gp.se/nyheter/debatt/1.389628-enklare-jobbregrer-okar-integrationen>
- Stenberg, Leif (2002). Islam in Scandinavia. I Shireen T. Hunter, (Ed. 2002). *Islam, Europe's Second Religion: The new Social Cultural and Political Landscape*. s 121-140 Westport & London: Praeger.
- Wadud, Amina (2006). *Inside the gender jihad. Women's reform in islam*. Oxford: Oneworld

INDEX

Ayatollor	religiös ledare inom shiariktningen	s 15
Dekulturaliserad islam	religion och kultur skiljs åt i talet om islam	s 19
Euroislam	islam i en europeisk kontext	s 19
Idjma	konsensusbeslut	s 16
Ijtihad	nytolkning	s 16
Imamer	ledare av bönen inom islam	s 15
Hadither	berättelser, vanligtvis om profeten Muhammed	s 16
Koranen	islams heliga skrift	s 15
Muftis	religiös ledare som tolkar islam	s 15
Quiyas	analogislut, liknar en ny företeelse vid en redan etablerad kod för att veta hur man ska göra	s 16
Suror	kapitel i Koranen	s 15
Shia	religiös (politisk) riktning av islam	s 15
Sunna	betyder tradition. Religiös (politisk) inriktning av islam	s 15
Tafsirer	koranutläggningar	s 19
Taqlid	imitation	s 16
Ummah	den världsvida muslimska gemenskapen	s 18
Usul al-fiqh	islams källor	s 15

BILAGOR

Muslimska föreningar – kommunvis

BILAGA 1

Ale	Den Mångkulturella Föreningen i Ale Bosniska Islamiska Församlingen Surte
Alingsås	Romani Kulturförening "Respekt" Jugoslaviska föreningen 'Arena' Udruzenje Gradana BIH - Bosnisk förening Aerchi
Bengtstors	Finns inga muslimska föreningar enligt telefonsamtal eller på webb.
Bollebygd	Finns inga muslimska föreningar enligt telefonsamtal eller på webb.
Borås	Bosniska Islamiska församlingen Islamiska kulturföreningen i Borås Teqja E Halvetiv
Dals-Ed	Finns inga muslimska föreningar enligt mail eller på webb.
Essunga	Finns inga muslimska föreningar enligt telefonsamtal eller på webb.
Falköping	Falköping unga muslimer
Färgelanda	Finns inga muslimska föreningar enligt mail eller på webb.
Grästorps	Det finns inget föreningsregister på kommunens webb och enligt telefonsamtal så har kommunen inga muslimska föreningar.
Gullspång	Finns inga muslimska föreningar enligt telefonsamtal eller på webb.
Göteborg	Islamiska förbundet i Göteborg Islamiska informationsföreningen, IIF Al-twhid kulturcenter (även Al-tawid)

El Noor-föreningen
Eritreanska muslimska kulturföreningen
El Wala-föreningen
Föreningen för islamisk välgörenhet – Djamal al Mashariya el Hayriya
Gambianska svenska islamiska föreningen
Islams Ahmadiyya Djama'at i Sverige – Nasir Moskén
Islamiskt centrum i Göteborg
Islamiska kulturföreningen
Islamiskt kulturcentrum i Göteborg
Islamiskt Kulturcentrum i Göteborg
Somaliska kulturföreningen
Islamiska sunnicentret trossamfund i Göteborg – I SC
Ismailiaföreningen
Svensk-albaniska islamiskt Center

Kulturföreningar (i Göteborg)

Al Salam Förening
Maktab Tariqhat Oveyssi Shahmagsoudi (MTO)
Mevlana Sällskapet i Göteborg
Shfyu somaliska förening

Kvinno,- barn och ungdomsföreningar (i Göteborg)

Forum för unga muslimer
Framtida kulturella ungdomsföreningen
Internationella muslimska kvinnocentret i Hjällbo
Islamiska kvinno-föreningen
Internationella muslimska ungdomsföreningen
Lära för livet
Stödföreningen för turkiska kvinnor

Skolor och utbildning (i Göteborg)

Dawah islamiska skola/förening
Föreningen islamisk skola
Studieförbundet Ibn Rushd i Västsverige

Herrljunga	Finns inga muslimska föreningar enligt telefonsamtal eller på webb.
Hjo	Finns inga muslimska föreningar enligt telefonsamtal eller på webb.
Härryda	Afghanska föreningen
Karlsborg	Finns inga muslimska föreningar enligt mail eller på webb.
Kungälv	Somaliska föreningen i Kungälv Somaliska Kultur- och utb.förening, Kungälv
Lerum	Finns inga muslimska föreningar enligt mail eller på webb.

Lidköping	Eritrianska Föreningen Lidk Islamiska Kulturförening Bosniska Föreningen Sevdah Svensk-Jugoslaviska Sällskapet Dunavac
Lilla Edet	Finns inga muslimska föreningar enligt telefonsamtal eller på webb.
Lysekil	Finns inga muslimska föreningar enligt mail eller på webb.
Mariestad	Asian Kultur och IF Bosniska Föreningen klub Kraina Föreningen Påfågel Mariestads Muslim Association
Mark	SD Car Lazar
Mellerud	Finns inga muslimska föreningar enligt telefonsamtal eller på webb.
Munkedal	Finns inga muslimska föreningar enligt telefonsamtal eller på webb.
Mölndal	Azerbajdzjansk-Svensk Vänskap Förening Buhrani Kulturell Klubb International institutet Kurdiska Islamiska Förbundet
Orust	Finns inga muslimska föreningar enligt telefonsamtal eller på webb.
Partille	Iran-Svenska Vänskapsföreningen i Partille Kurdiska föreningen Ararat Osyar
Skara	Eritreanska föreningen Etiopiska kulturföreningen Föreningen Balkan Islamiska Kulturella föreningen MOST OROMO Förening i Skara
Skövde	Skövde muslimska kulturförening,
Sotenäs	Finns inga muslimska föreningar enligt telefonsamtal eller på webb.
Stenungsund	Finns inga muslimska föreningar enligt mail eller på webb.
Strömstad	Finns inga muslimska föreningar enligt telefonsamtal eller på webb.
Svenljunga	Finns inga muslimska föreningar enligt telefonsamtal eller på webb.
Tanum	Finns inga muslimska föreningar enligt mail eller på webb.

Tibro	Bosnien Hercegovina Förening Ljiljan
Tidaholm	Tidaholmski Ljiljani, Kulturförening Jugoslaviska Idrottsföreningen 1 maj Ivo Andric Kultur- och idrottsförening, Ivo Andric KoIF
Tjörn	Finns inga muslimska föreningar enligt telefonsamtal eller på webb.
Tranemo	Finns inga muslimska föreningar enligt telefonsamtal eller på webb.
Trollhättan	Islamska Kulturföreningen Islamska Ungdomsföreningen Muslim Shia Församling Thn Världens kvinnor Somaliska Skandinaviska Kulturförening Kurdiska Kulturföreningen Feili Kurdiska föreningen Afrikanska föreningen Scandinavian Husaini Islamic Bosniska Kultur - Islamska församling Jugoslaviska föreningen Integrationsforum mot rasism i Trollhättan Islamska kvinnoföreningen Trollhättans Pappaförening
Töreboda	Finns inga muslimska föreningar enligt telefonsamtal eller på webb.
Uddevalla	Islamiska Sunnicentret Sensus i Västra Sverige
Ulricehamn	Finns inga muslimska föreningar enligt mail eller på webb.
Vara	Finns inga muslimska föreningar enligt mail eller på webb.
Vårgårda	Bosniska föreningen Iranska föreningen Vårgårda kurdiska föreningen
Vänersborg	Somalisk Framtid och Träffpunkt
Åmål	Finns inga muslimska föreningar enligt mail eller på webb.
Öckerö	Finns inga muslimska föreningar enligt telefonsamtal eller på webb.

FRÅGEFORMULÄR

BILAGA 2

Organisation

När grundades föreningen?

Berätta kortfattat om hur föreningen har vuxit fram.

Medlemmar

Registrerade medlemmar?

Aktivitetsgrad bland medlemmarna

Var bor medlemmarna? (reser de långt?)

Vilka nationaliteter?

Stabil grupp (eller in- och utflyttning)

Samarbete

1) med andra muslimska organisationer:

2) med samhälle, (föreningsliv eller kristna kyrkor.)

Religiös verksamhet

Bön?

- (fredagsbön?) – i så fall på arabiska eller ngt annat språk?

Koranskola?

- Vilka går där?
- Hur många?
- Åldrar?
- Vilka är lärare?
- Syftet med kurserna? (Vad lärs ut?)
- Finansiering?

Social verksamhet

Har man social verksamhet? Vad?

Ekonomi

Bidrag? (från kommun?, någon paraplyorganisation? Medlemsavgifter? Från utlandet?...)

Övrigt

Fråga om det är något övrigt man vill berätta... (kanske om bemötande från kommun, politiker, skola, kyrka...)

